

DĚJINY STAVITELSTVÍ A ARCHITEKTURY

005*ŘECKO * sestavil *Aleš Student / Igor H. Krčmář

ŘECKO

antické

- 11. až 1.stol.př.n.l. - Řecko, pobřeží Malé Asie, ostrovy v Egejském moři
- 1***PROTOGEOMETRICKÁ** doba - 11.-10. stol.př.n.l. (ornamentální styl ve vázovém malířství)
- 2***GEOMETRICKÁ** doba - 9.-8. stol.př.n.l. (ornamentální styl ve vázovém malířství)
- 3***ARCHAICKÁ** doba - 7.-6. stol.př.n.l. (rané období řecké atiky) - městské státy
  - 4***KLASICKÁ** doba - 5.-4. stol.př.n.l. (vrcholné období řecké atiky) - demokratický způsob vlády obcí
- 5***HELÉNISTICKÁ** doba- 3.-1. stol.př.n.l. (pozdní období řecké atiky) - vláda Alexander Makedónský (Veliký) v letech 336 až 323 př.n.l., úpadek řecké polis

Archaic Greece (c. 750 - c. 500 BC)

Doric		Aeolic		Arcadian	
Northwest Doric		Attic		Macedonian	
Achaean Doric		Ionic			

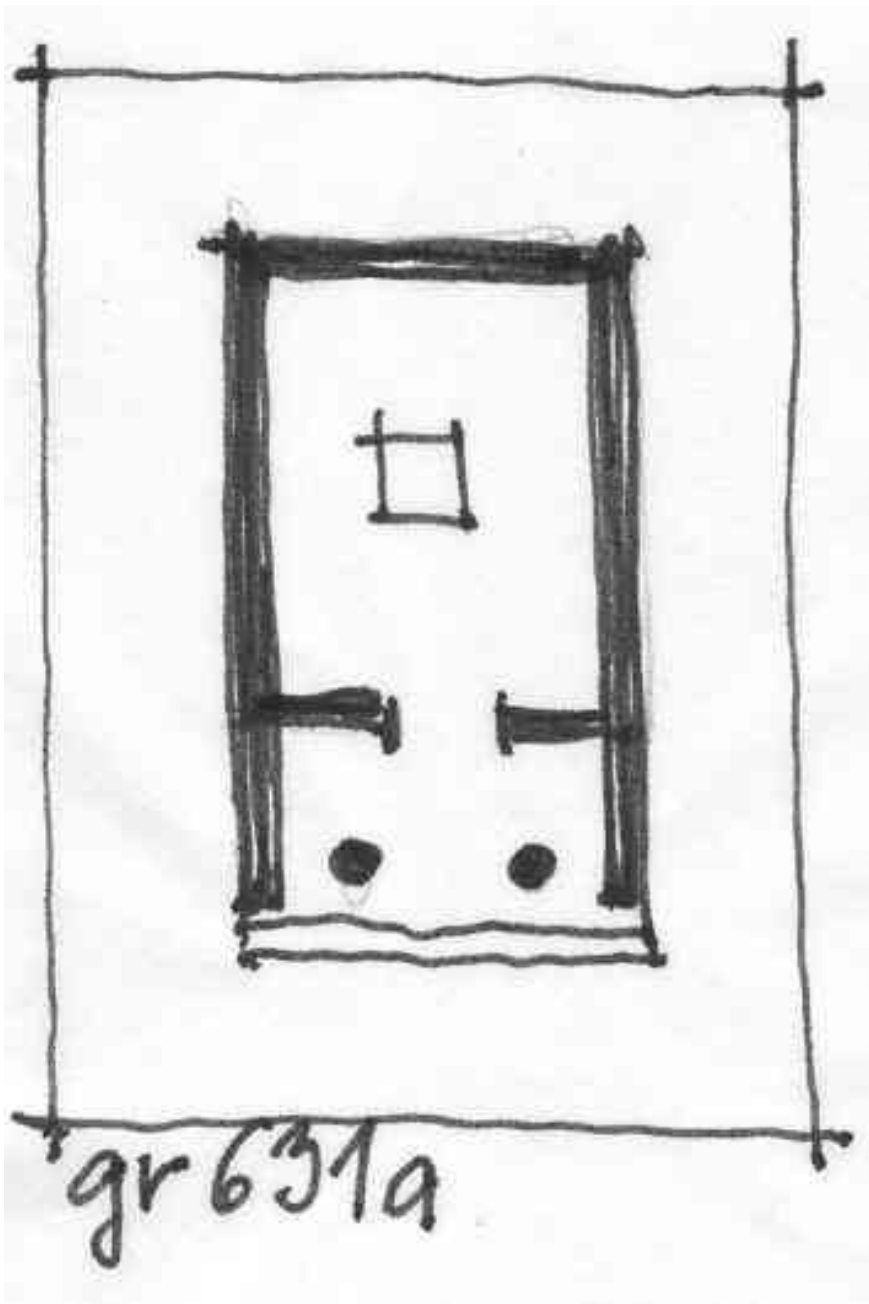

DRUHY STAVEB

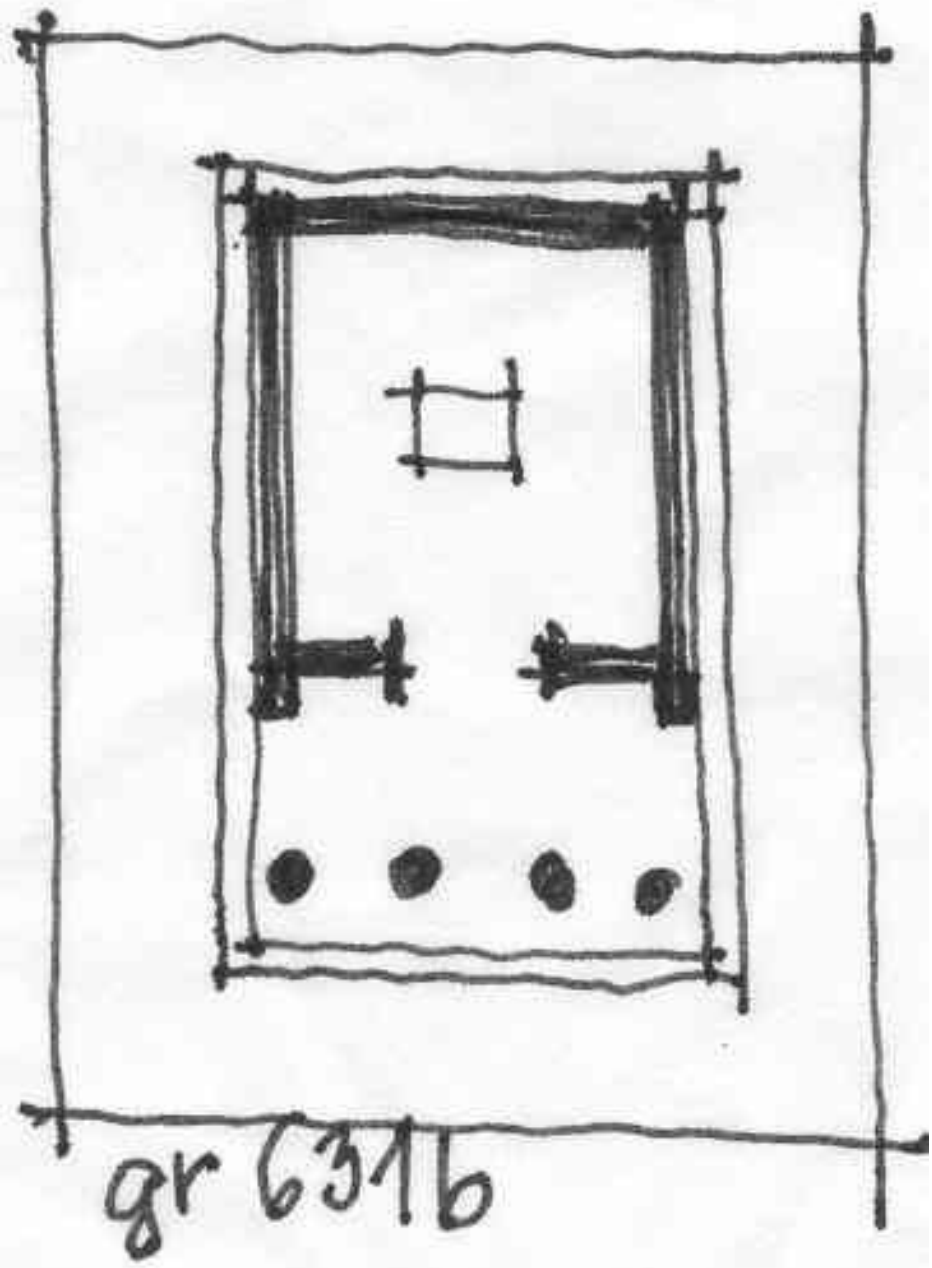
CHRÁM ŘECKÝ – krépidoma (třístupňová podezdívka), vnější sloupořadí, které většinou vytvářelo ochoz (peristylos), uzavřený vnitřní prostor, tvořený předsíní (pronáos), vlastní celou (náos) a popř. i zadní síní (epináos)

* DĚLENÍ PODLE PŮDORYSU

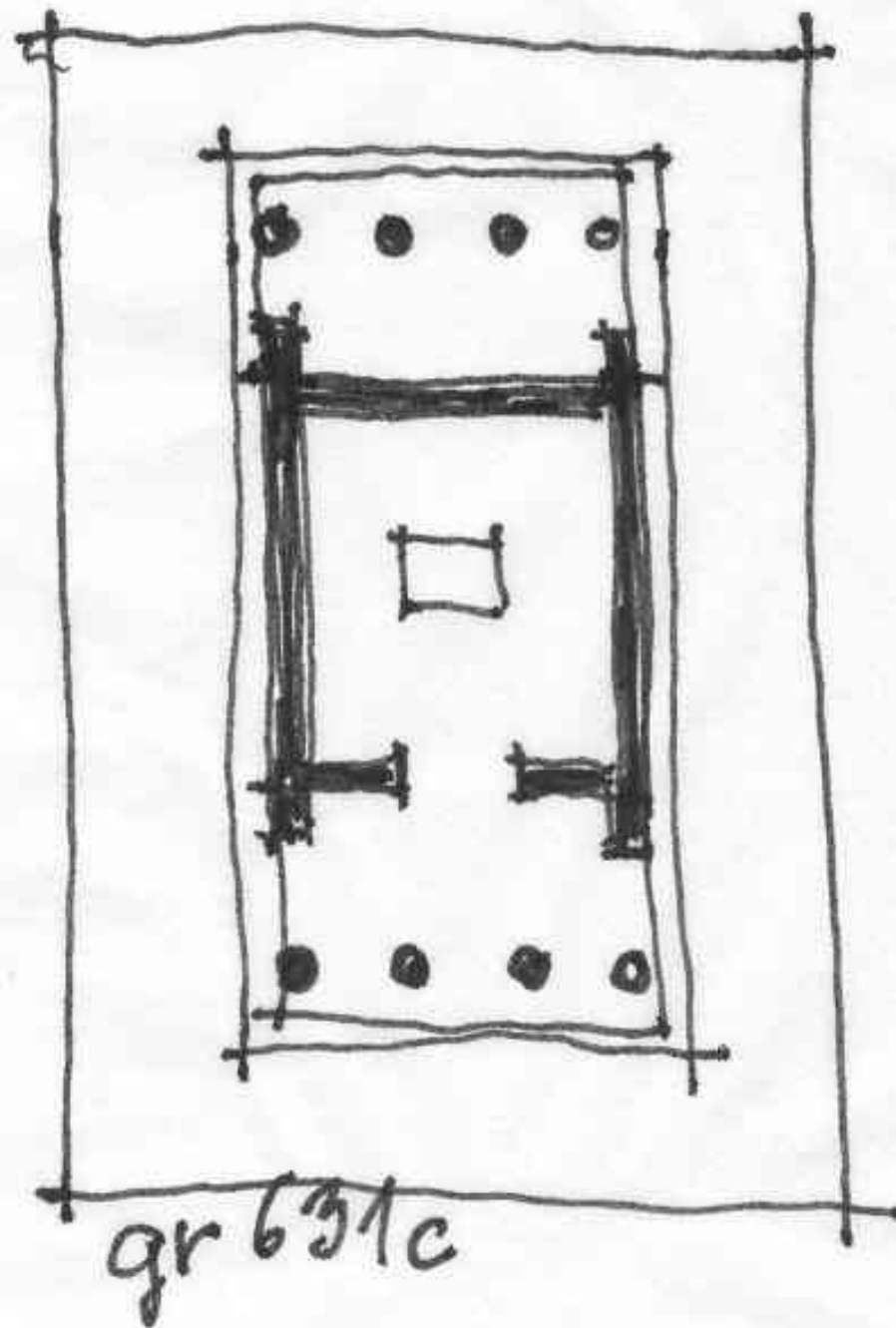
- in antis
- prostylos
- amfiprostylos
- peripteros
- pseudoperipteros
- dipteros
- pseudodipteros
- monopteros
- tholos

gr 631a

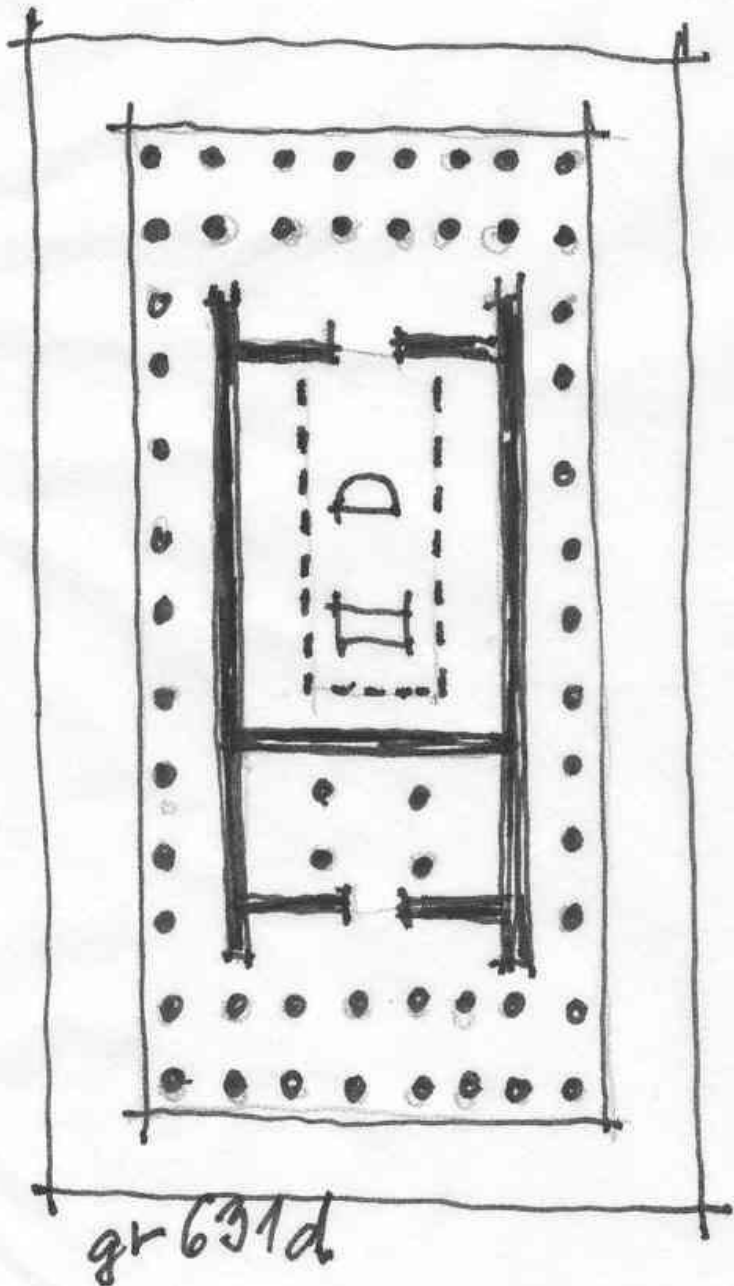

gr 6316

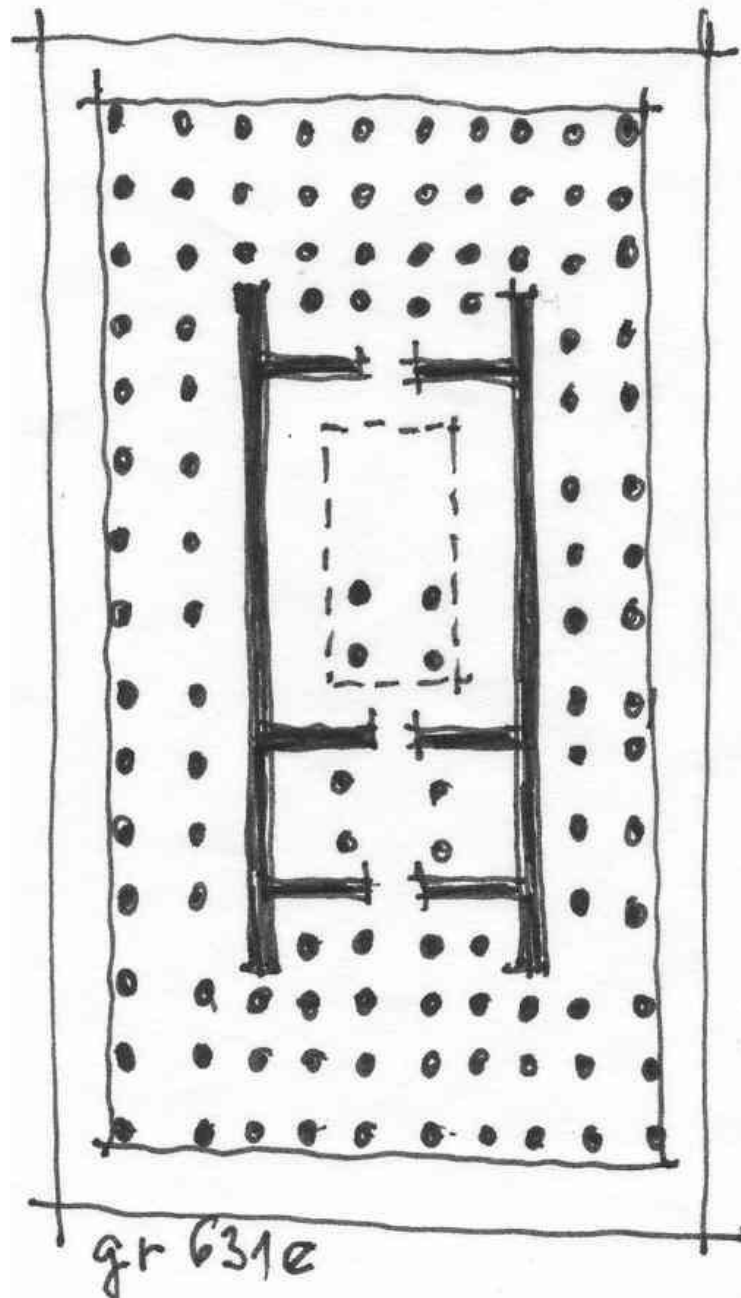

gr 631c

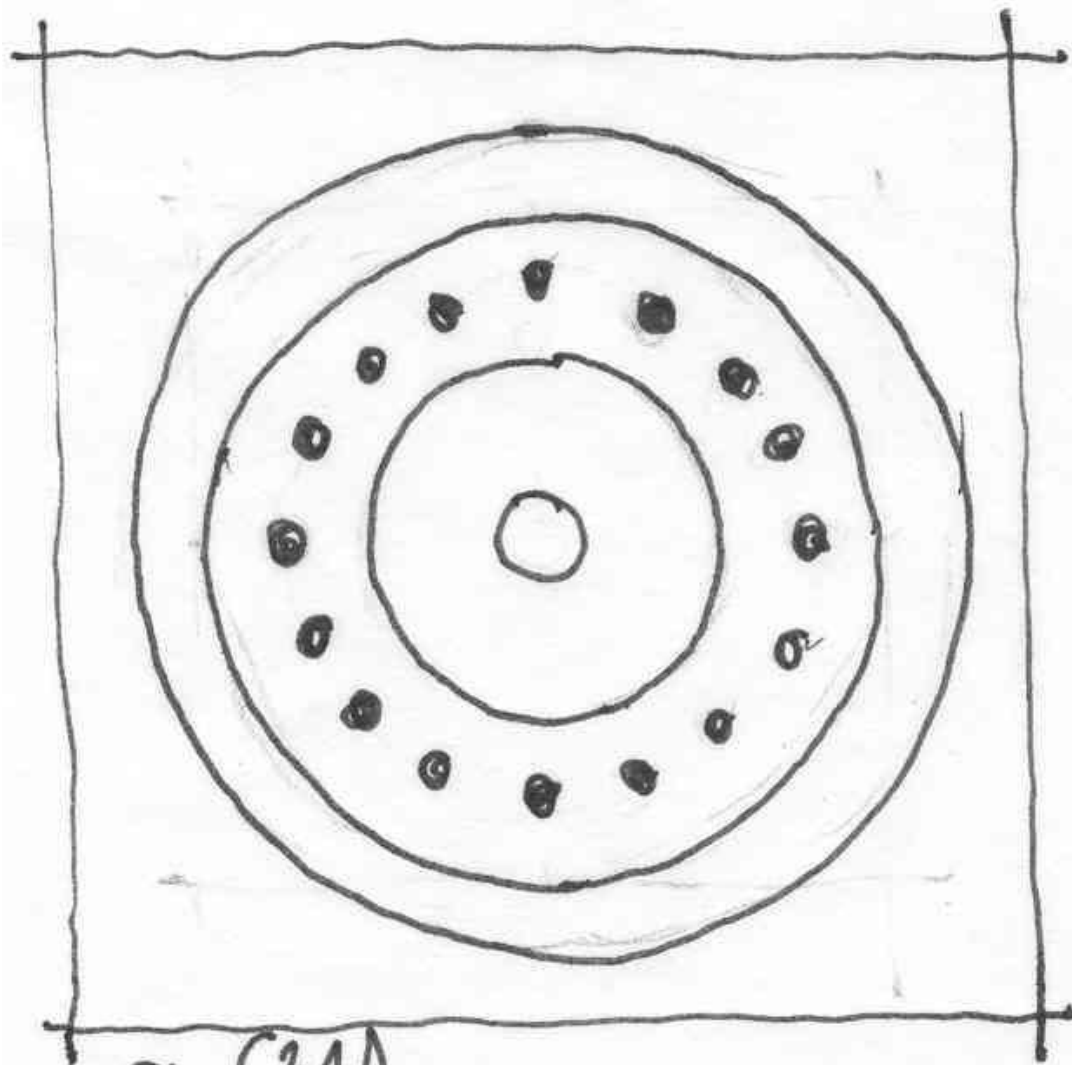

gr 631d

gr 631e

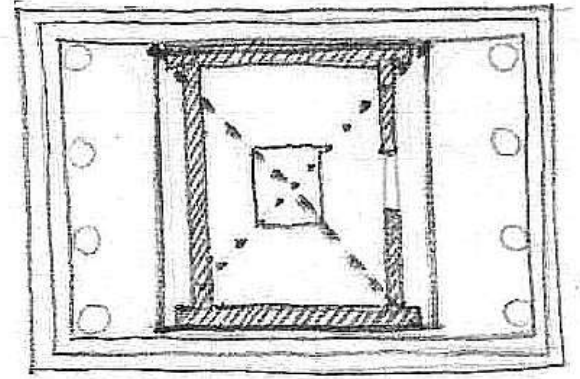
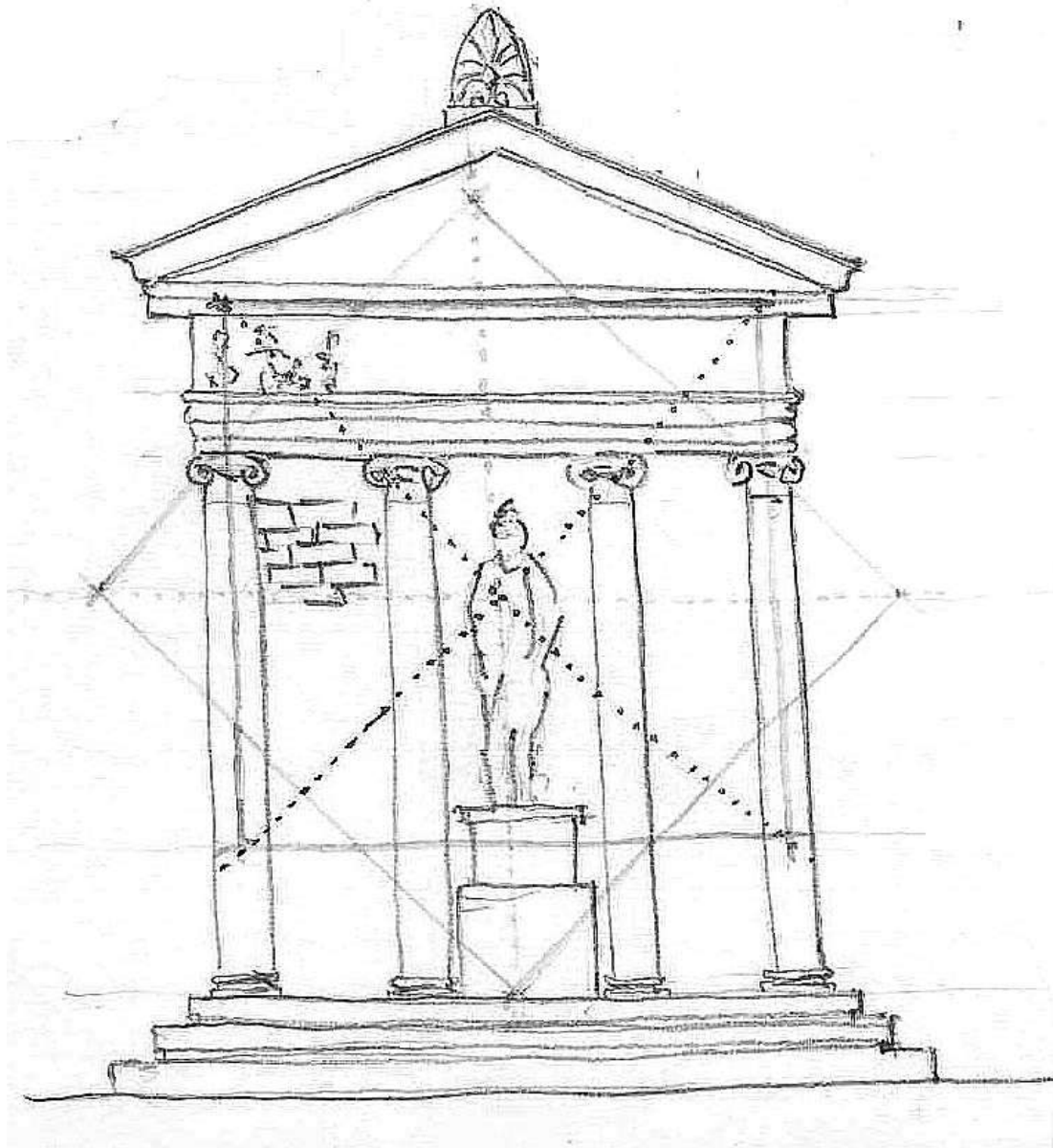
gr 631A

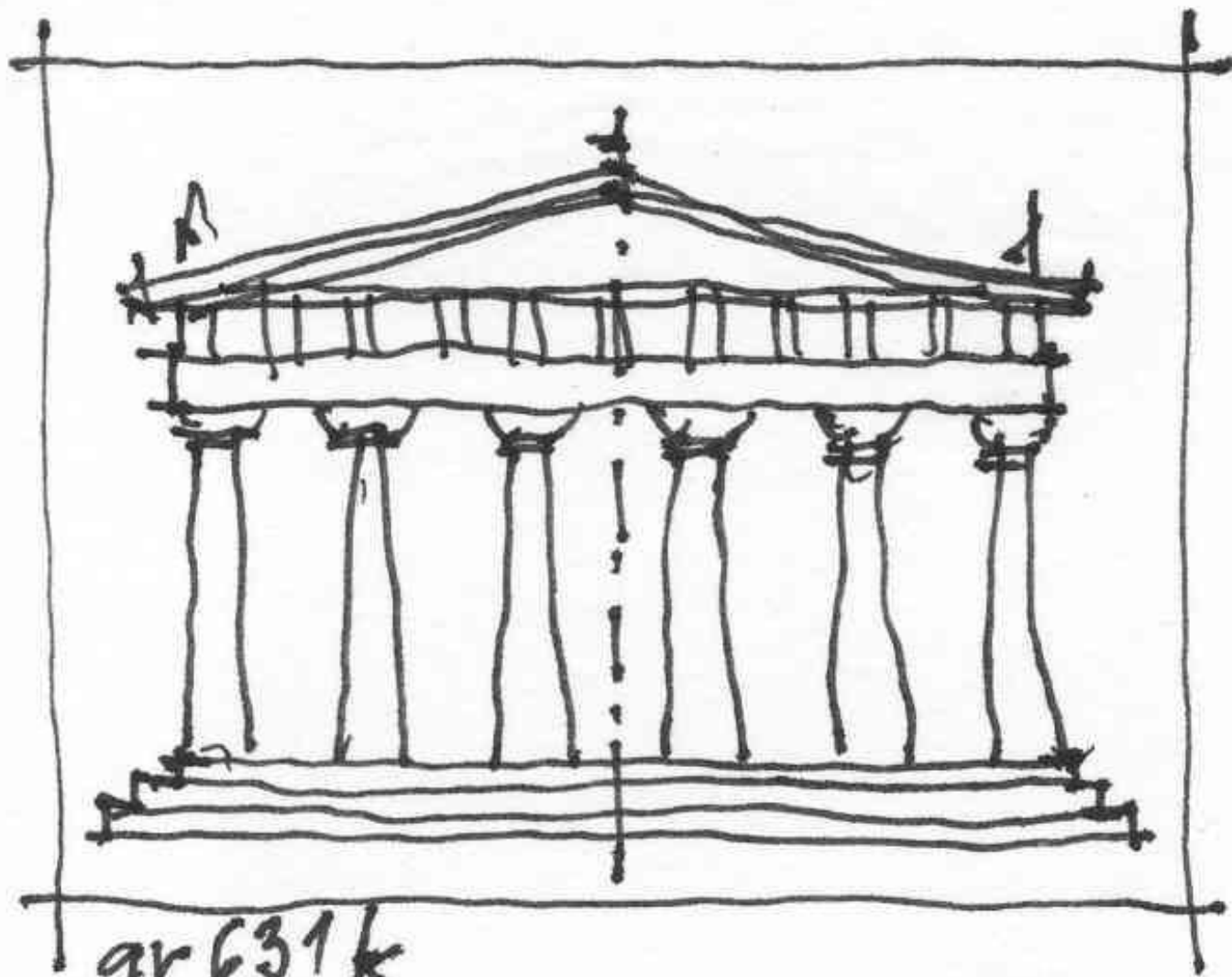
DRUHY STAVEB

CHRÁM ŘECKÝ

* DĚLENÍ PODLE POČTU SLOUPŮ V PRŮČELÍ

- distylos
- tetrastylos
- pentastylos (vyjímečně)
- hexastylos
- septastylos (vyjímečně)
- oktastylos
- nonastylos (vyjímečně)
- dekastylos

gr 631 k

DRUHY STAVEB

VEŘEJNÉ BUDOVOY - Agora (shromaždiště) a kolem ní: Búleutérion - poradní síň , Prytaneion – shromáždění členů městské rady, Ekklésiastérion - budova pro veřejné shromáždění lidu, Stoa – reprezentační, úřední i obchodní prostor

OSTATNÍ VEŘEJNÉ BUDOVOY - Oltáře, Pokladnice, Propylaje - monumentální vstup, Divadlo, Ódeion – recitační a hudební produkce, někdy též k soudnímu řízení, Gymnasion – k tělesnému cvičení, Hippodrom – závodíště pro jízdu koňmo a na vozech, Stadio - upravená běžecká dráha (dromos) se stupňovitě stoupajícím hledištěm, Enneakrunos – budova kryjící pramen

DRUHY STAVEB

OBYTNÉ BUDOVY - Dům řecký archaický (bytná místnost pro muže - andron, pro ženy - gynaikonitis a skladištní komory uspořádány kolem vnitřního dvorku - aulé). Klasický dům řecký - rozdělen na dvě části, každá kolem vlastního peristylu, a to na mužskou část - andron, andronitis, užívanou též jako přijímací místnost a část ženskou - gynaikonitis, neoficiální prostor pro rodinný život

OPEVNĚNÍ - kamenné hradby kolem měst s cimbuřím a věžemi. Kolem přístavů hráze s řetězy.

POHŘEBNÍ ARCHITEKTURA - mohyly, skalní hroby, mauzolea, pomníky

INŽENÝRSKÉ STAVBY– Silnice, mosty a kanalizace, majáky

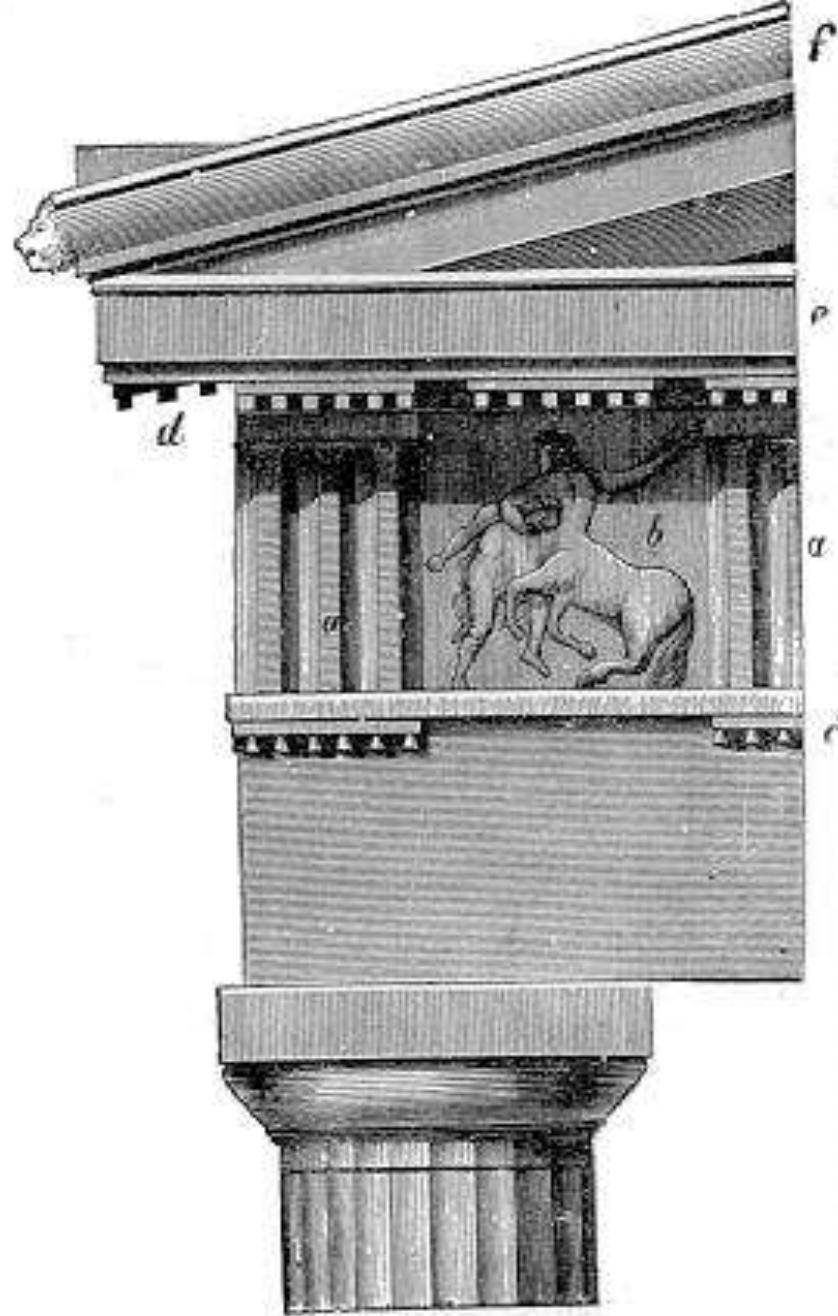
CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY

- **Kánonická estetika** (míra, harmonie, eurytmie) - realistická a ideální
  - **Požívání kánonu a modulu**
  - **Půdorys antického chrámu**
    - Dokonale propracovaný **architrávový systém**
    - Dokonale vyjádření **působení sil v tvarosloví**
  - Postupně důraz na **odlehčení stavby sloupořadím**

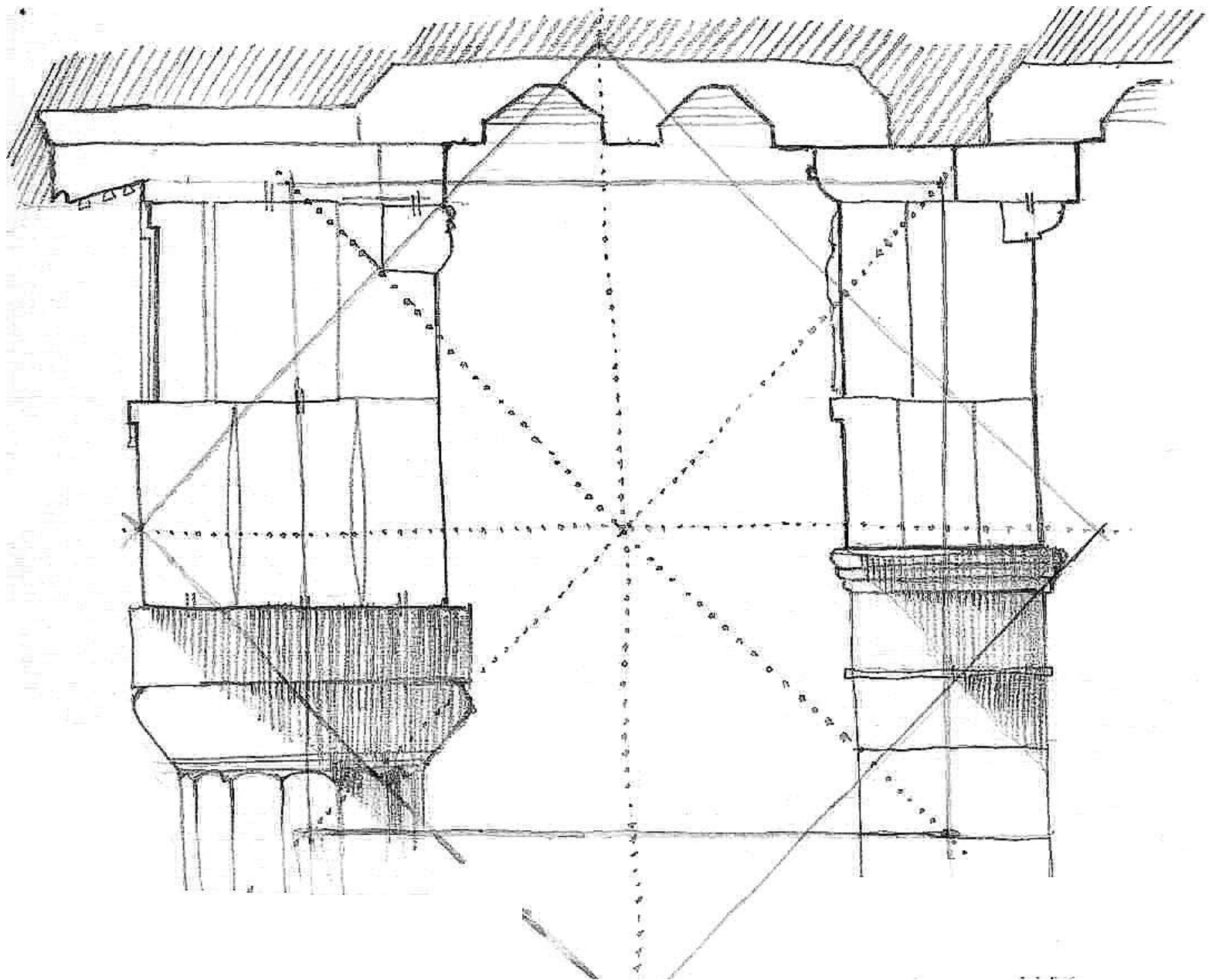
CHARAKTERISTICKÉ ZNAKY

Sloupové antické řády: dórský, iónský, korintský

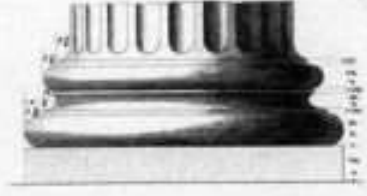
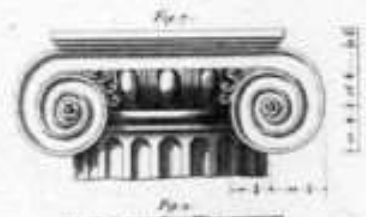
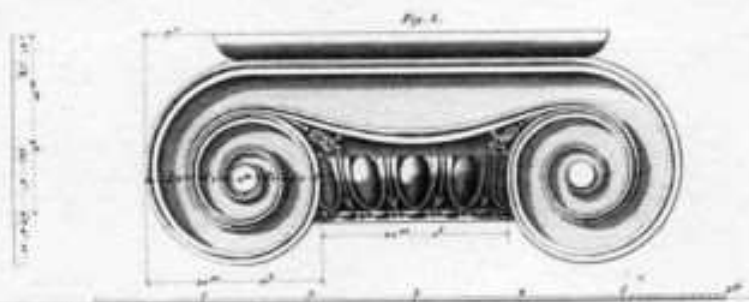
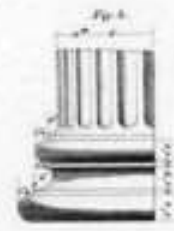
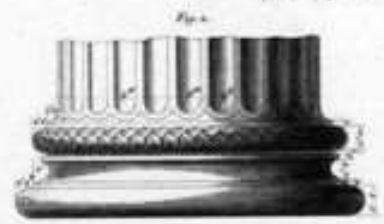
- **DÓRSKÝ** (mužský) řád – Dvojdílný sloup: kanelovaný dřík, hlavice sestává z krčku, echinu a abaku. Trojdílné kladí: hladký architráv, vlys členěný na triglyfy a metopy, římsa s mutuly
- **IÓNSKÝ** (ženský) řád - attickoiónský a asijskoiónský –Trojdílný sloup (někdy nahrazen karyatidou): patka obvykle ze tří částí, kanelovaný dřík s otupenými hranami, hlavice sestává z echinu, balteu, abaku. a krčku Trojdílné kladí: trojdílný architráv s kymatem, vlys nečleněný, římsa se zubořezem (Dvojdílné kladí: trojdílný architráv s kymatem, římsa se zubořezem)
- **KORINTSKÝ** řád – Trojdílný sloup: patka obvykle ze tří částí, kanelovaný dřík s otupenými hranami, hlavice sestává z komolého kužele s použitím akantových listů ve 2-3 řadách, nárožních akant s volutami a konkávního abaku. Trojdílné kladí: dvoj-trojdílný architráv s římsou, vlys rovný kymovitě vylehčený, silně vyložená římsa se zubořezem

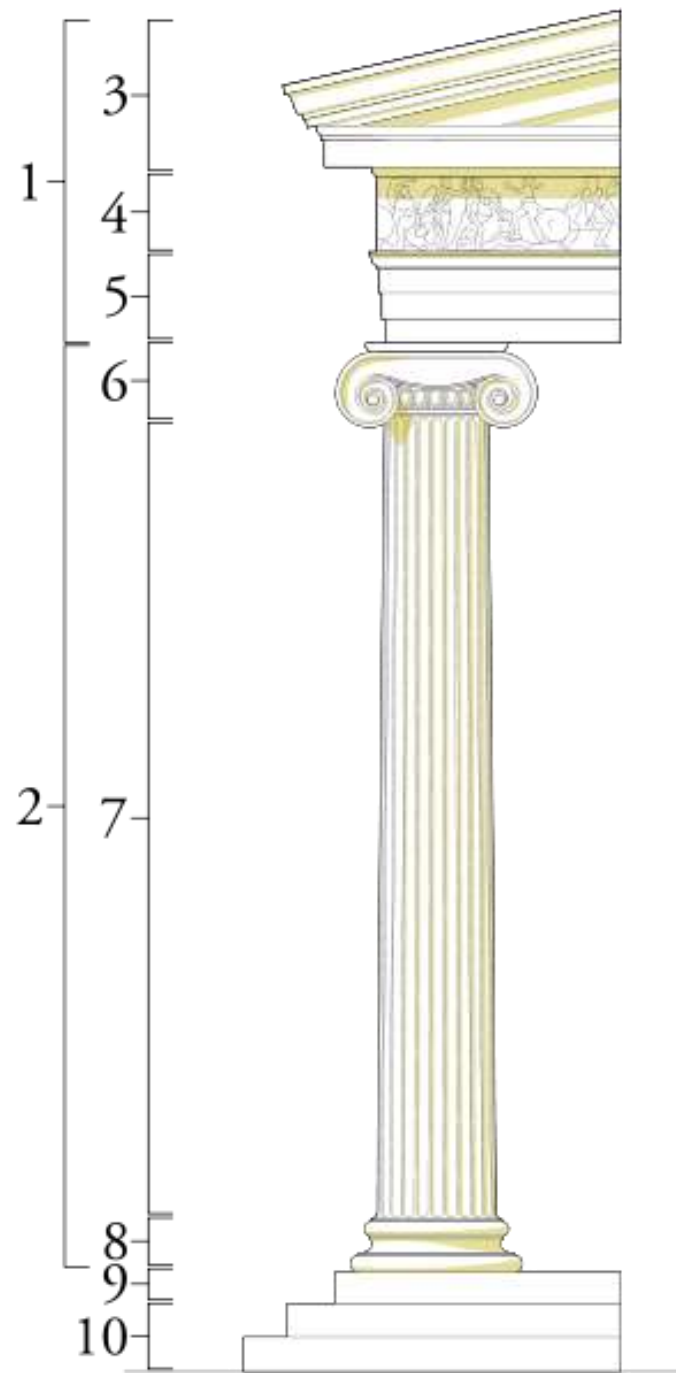

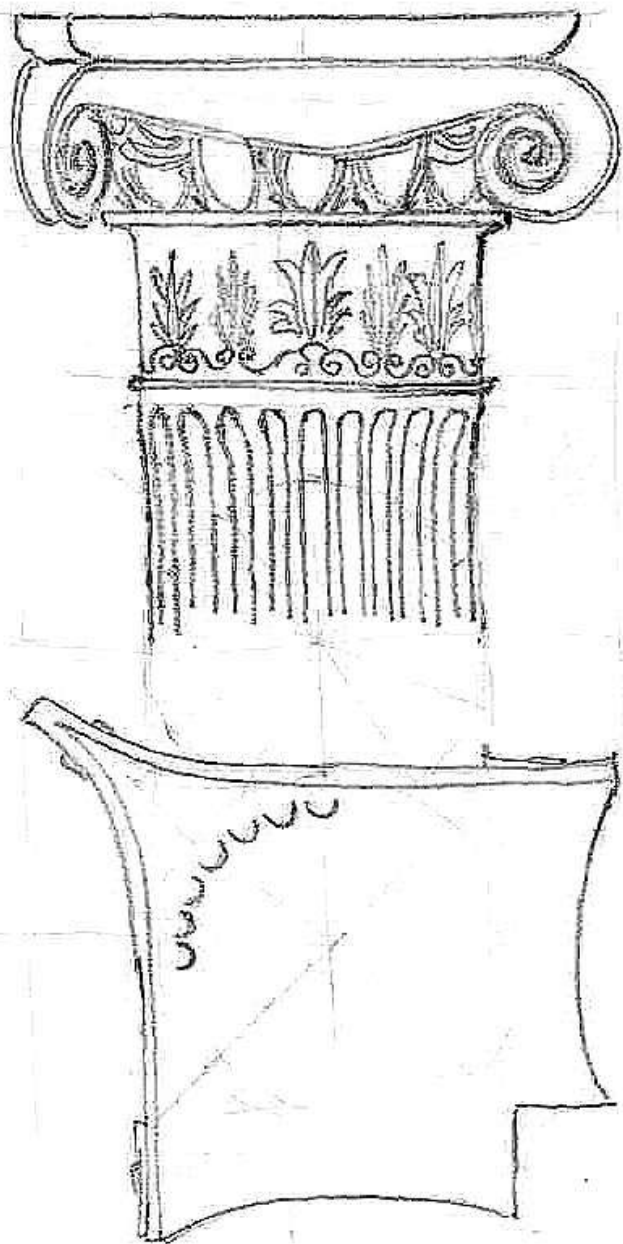
The Doric Order in the Parthenon at Athens.

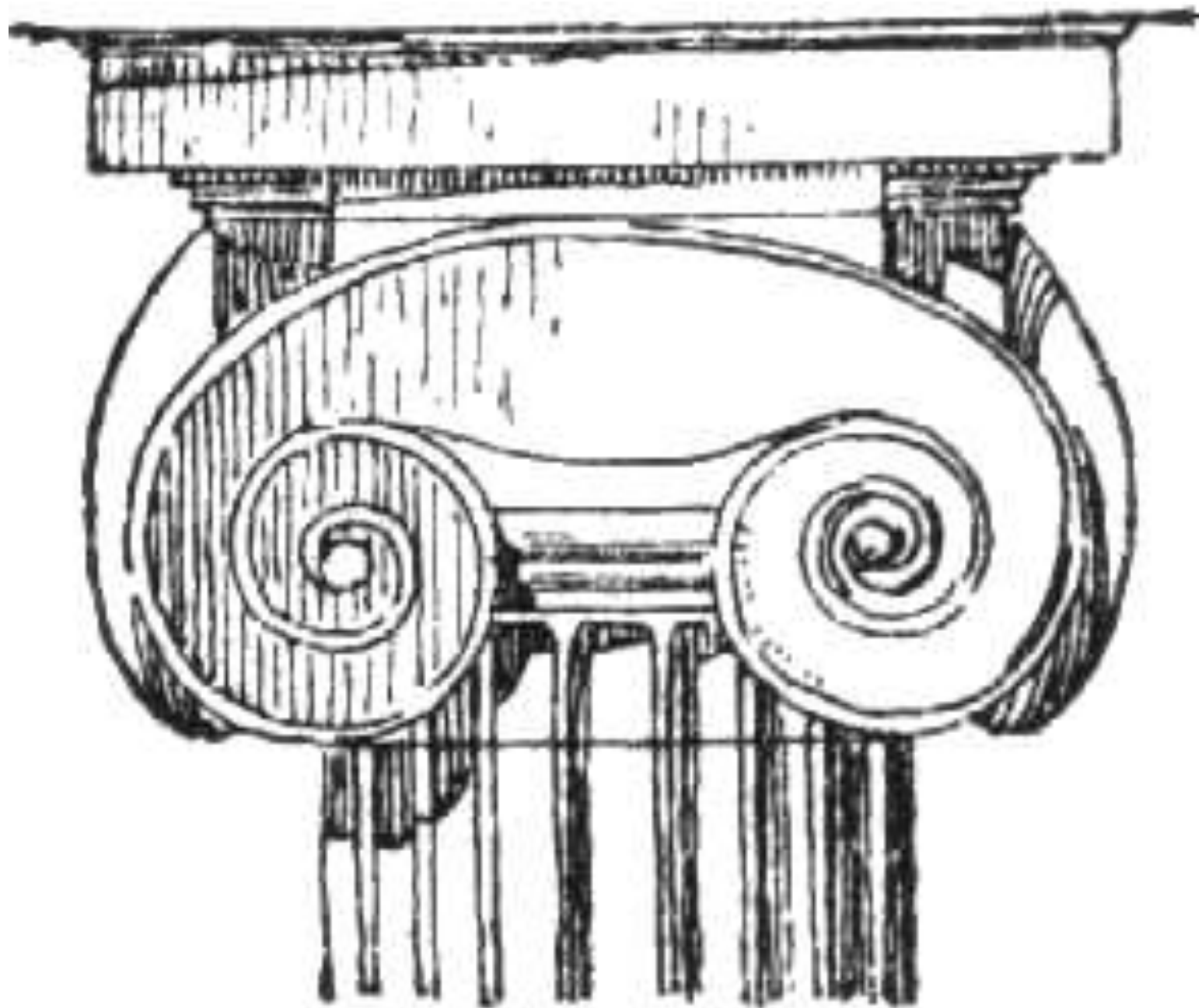

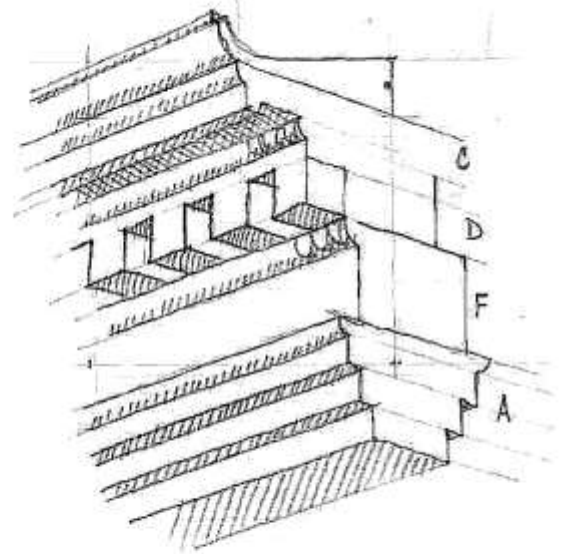
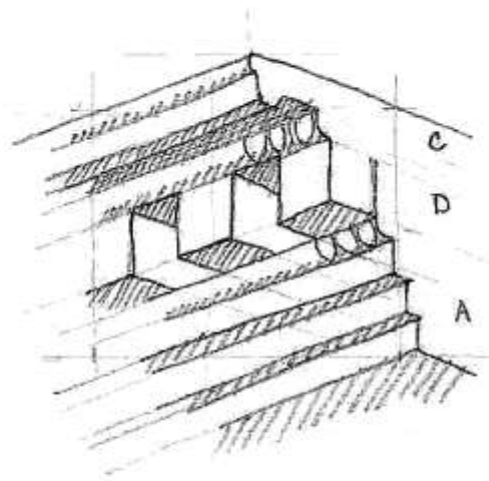
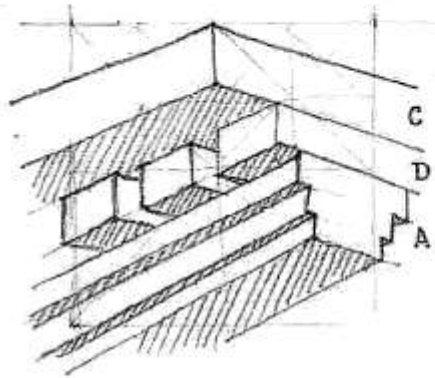

EXTERIOR ORDER. EXTENSION OF U. S. CAPITOL

CAPT. MCMEIGS
U. S. ENGINEER IN CHARGE

T. U. WALTER, Architect
WASHINGTON, D. C. 1894

STAVEBNÍ MATERIÁL

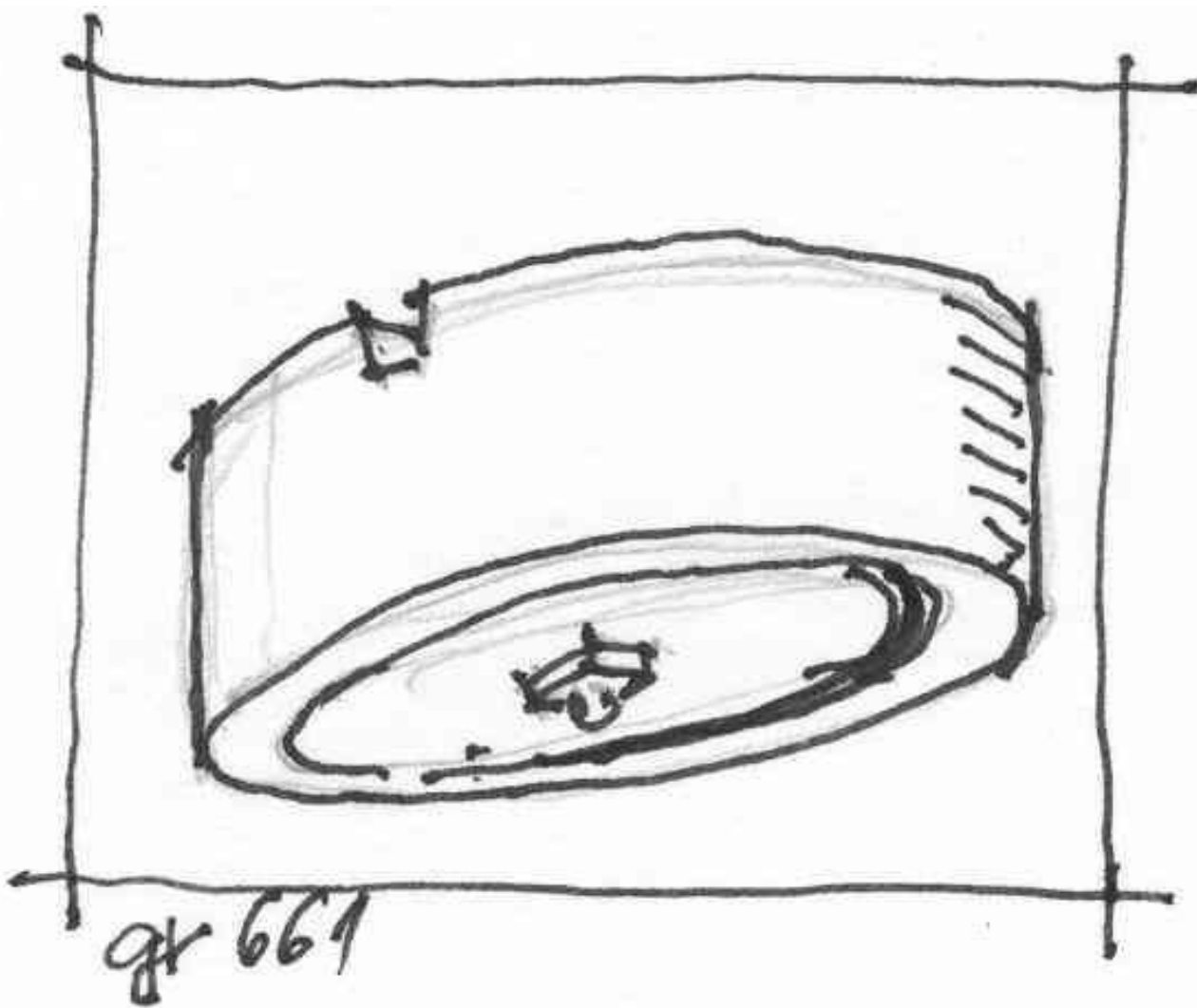
- **HLÍNA** – cihly nepálené i pálené
- **DŘEVO** – původně sloupy a stropy i monumentálních staveb, později obklady
- **KÁMEN** – od 6.stol.př.n.l. převážil u veřejných staveb na všechny konstrukce. V helénistické době obklady z mramoru
  - **TERAKOTA** – střešní tašky, dlažby
  - **ŠTUK** – na omítání dřevěných někdy i kamenných sloupů
  - **ZLATÝ PLECH** – v Helénistické době obklady
  - **SKLO** – v Helénistické době obklady

KONSTRUKCE

•SVISLÉ NOSNÉ

ZDIVO – cihelné zdivo a kamenné zdivo

- ✓ **LOMOVÉ ZDIVO** – použití převážně na základy
  - ✓ **KVÁDROVANÉ ZDIVO** – na sucho spojované skobami. Použití převážně na krepidomy
  - ✓ **ŘÁDKOVÉ ZDIVO** – použití u běžných staveb
  - ✓ **ZDIVO Z JEDNOTNÝCH BLOKŮ** – použití u významných staveb
  - ✓ **ZDIVO Z POLYGONÁLNÍCH BLOKŮ** – použití u hradeb
  - ✓ **ZDIVO SMÍŠENÉ (opus mixtum)** – líc z kvádrů, vnitřek z lomového kamene
- SLOUPY**– zpočátku dřevěné oštukované, později kamenné z válcových tamburů. Trojdílnost sloupu - patka, dřík a hlavice s abakem (mimo dórský sloup - bez patky).

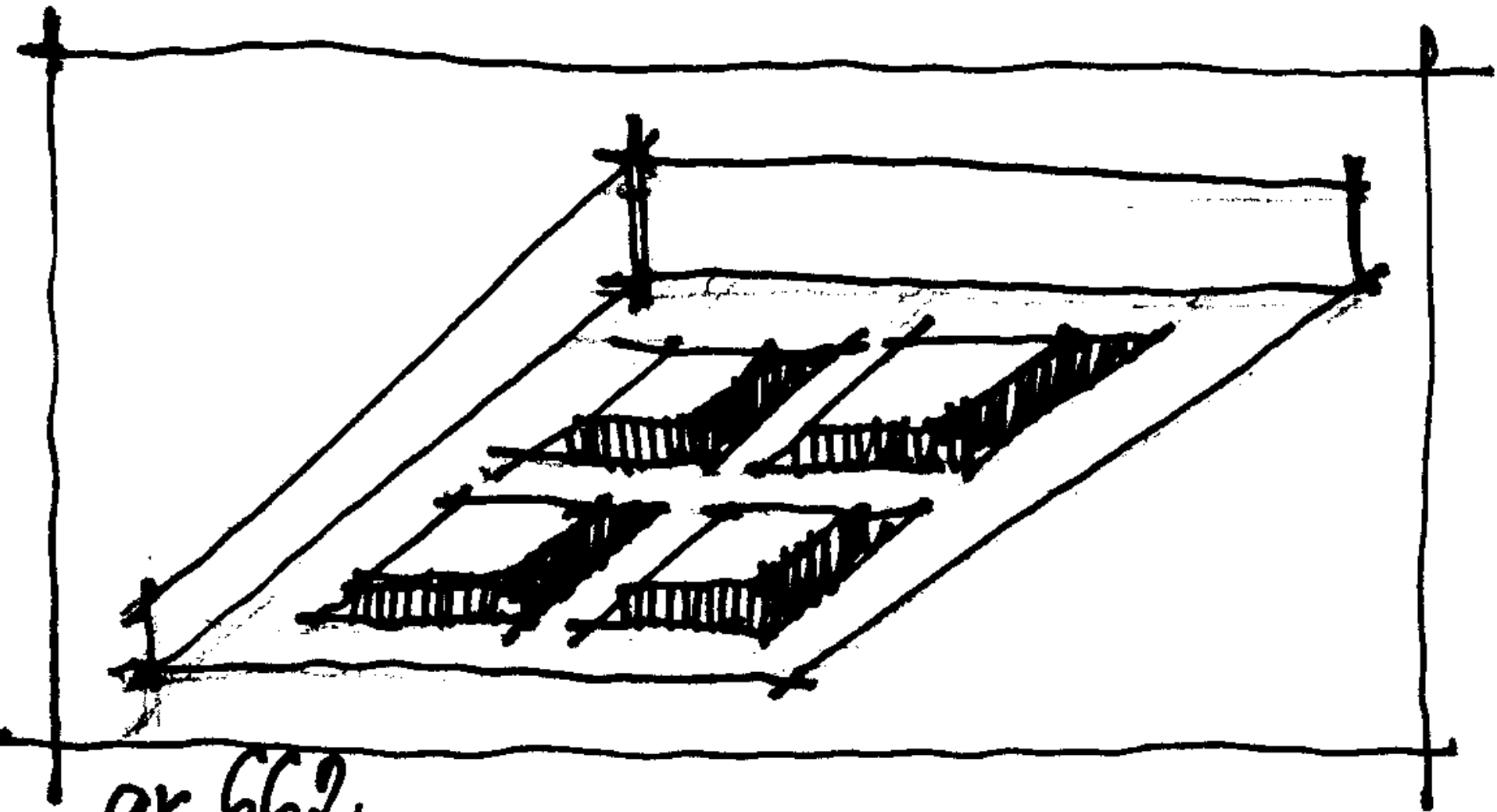

199 JB

KONSTRUKCE

•VODOROVNÉ NOSNÉ

- ✓ **KLENBY** – málo používané. Znají přečnělkové klenby (nepravé) i pravé valené
- ✓ **STROPY DŘEVĚNÉ** - pro běžné stavby
- ✓ **STROPY KAMENNÉ** - významné stavby - kamenné kazetové stropy (kalymny a strotery)

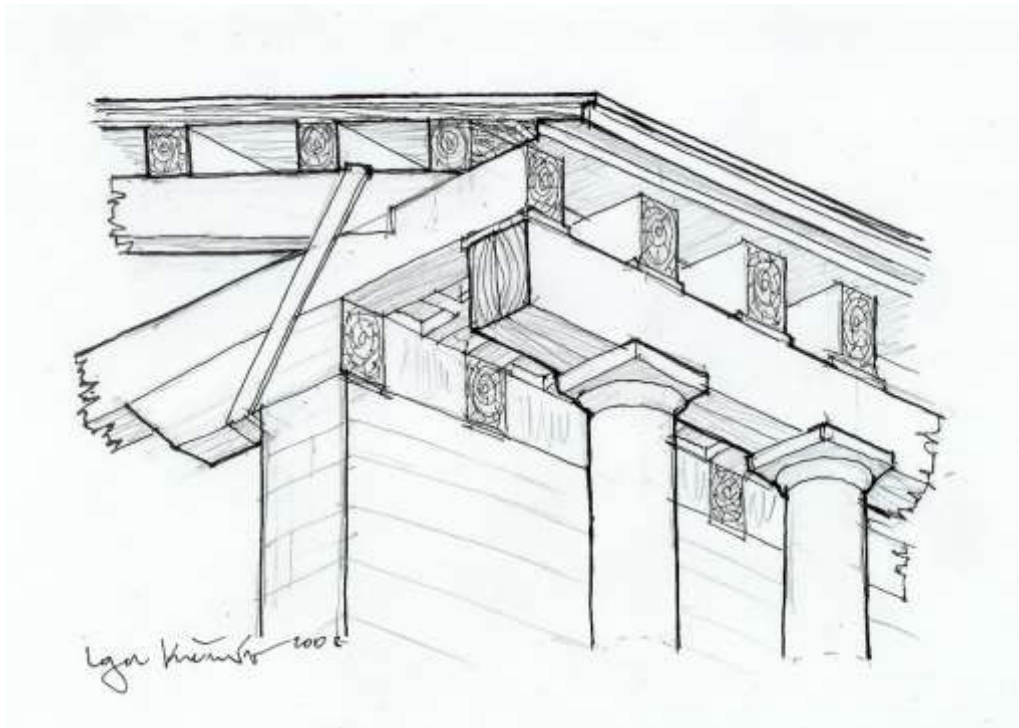
qr 662

KONSTRUKCE

•ŠIKMÉ NOSNÉ

✓ **KROVY** – převážně dřevěné s kamennou nebo terakotovou střešní krytinou

TEORIE

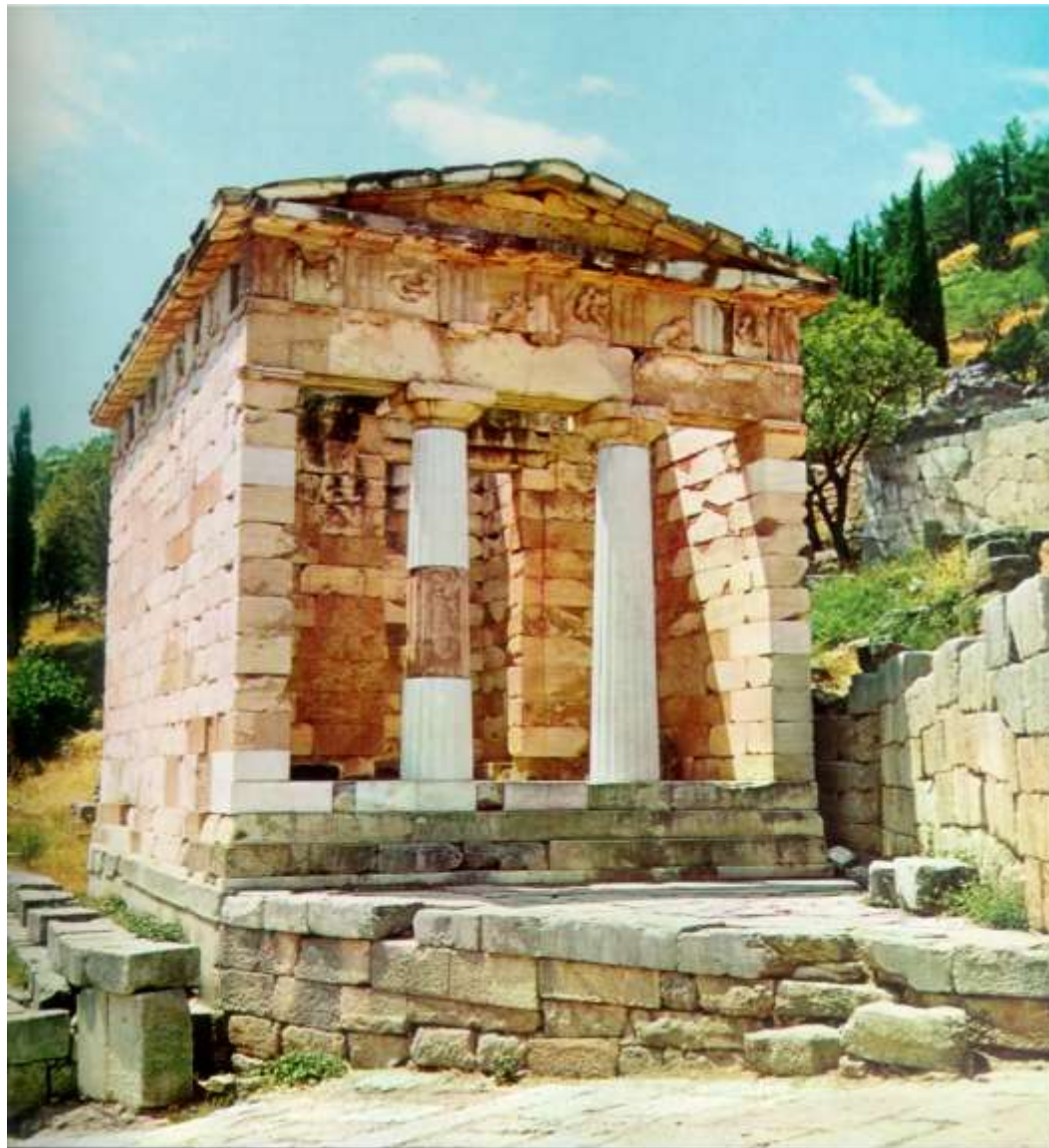
- **Předpokládají se teoretické spisy - nedoloženo**
- **Vědecké základy - geometrie (Eukleidés), mechanika (Archimédés), filosofie a přírodověda (Aristotelés)**

URBANISMUS

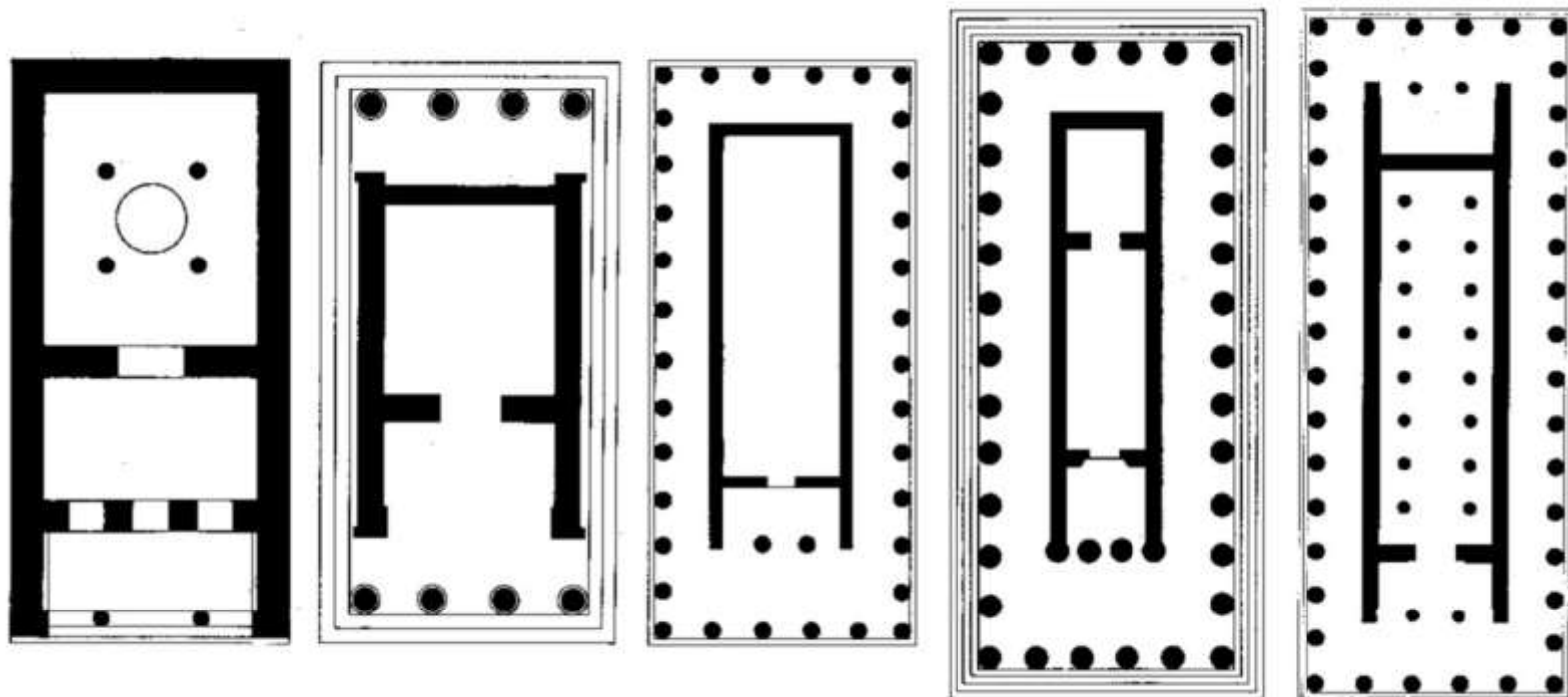
- **Kultovním centrem města Akropolis** (původně opevněné sídlo panovníka), kulturním a společenským centrem agorá.
- **Šachovnicové uspořádání** městských ulic - hippodamický systém

VÝZNAMNÉ STAVBY

(výběr některých staveb)

001 * pokladnice ATÉŇANŮ (Delfy)
Svatyně pro uložení pokladů federace. Jádrem je mykénský megaron

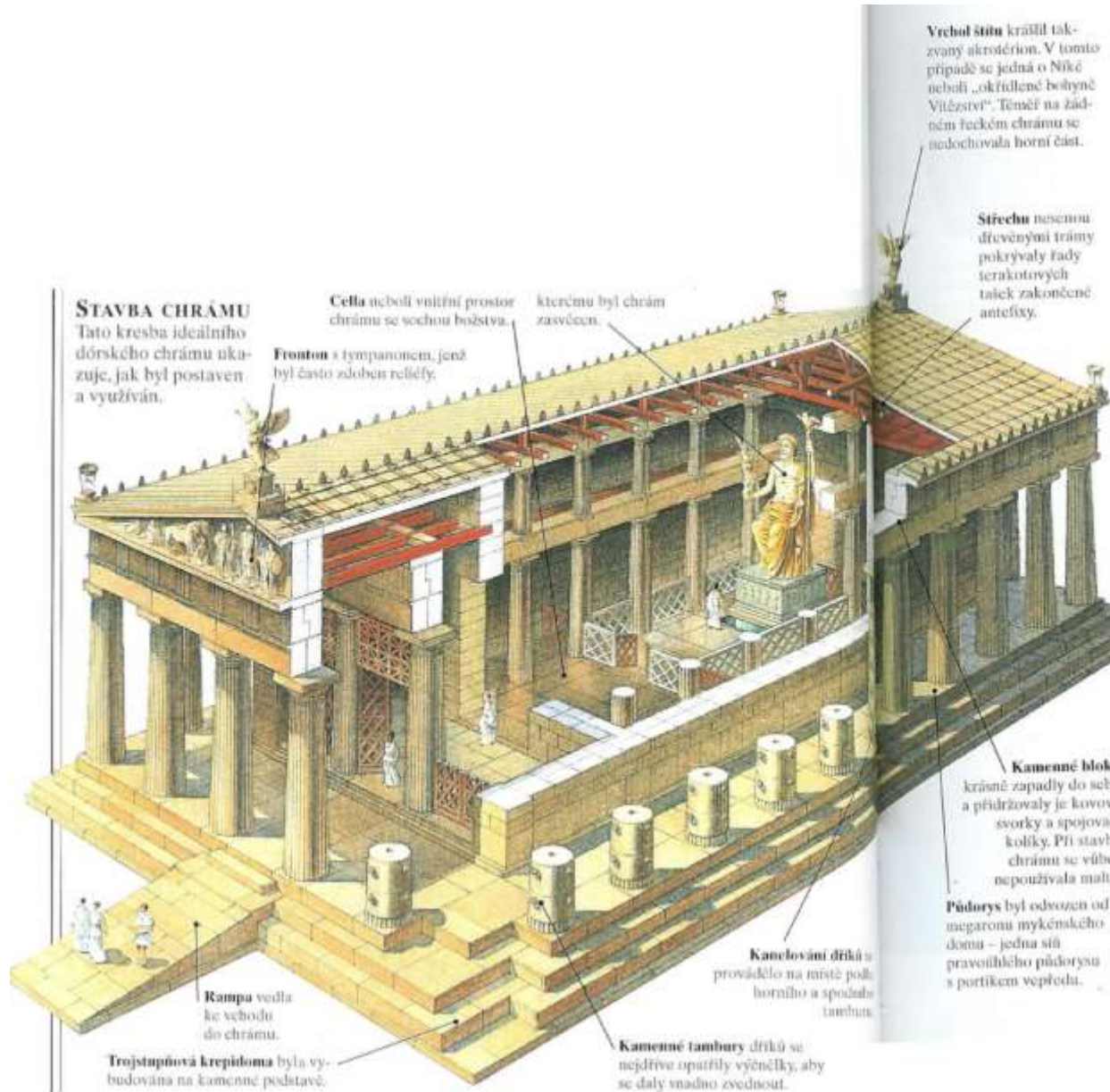
002 * vývojové fáze řeckého chrámu:

1 – předhelénský megaron, 2 – amfiprostylos (chrám v ILISE),

3 – chrám v ASSE, 4 – Demetřin chrám v Selinuntě

5 – Héřin chrám v Olympii – trojlodní cella, ukončení dvěma předsíněmi

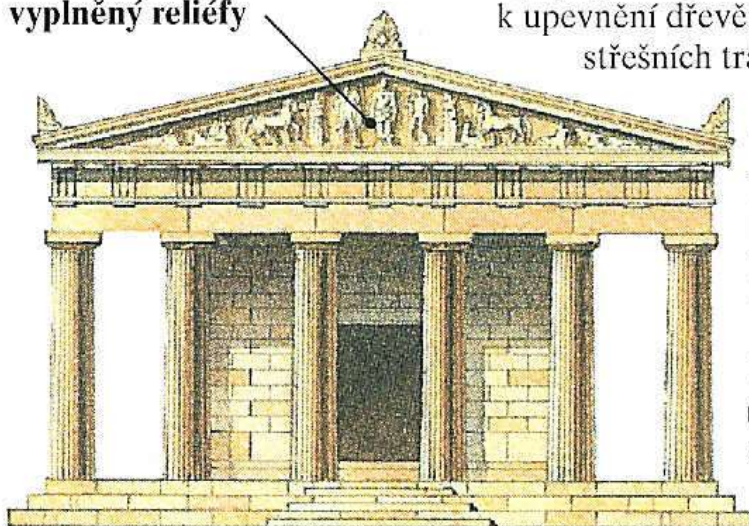
002a * řecký chrám

VÝVOJ CHRÁMOVÉ ARCHITEKTURY

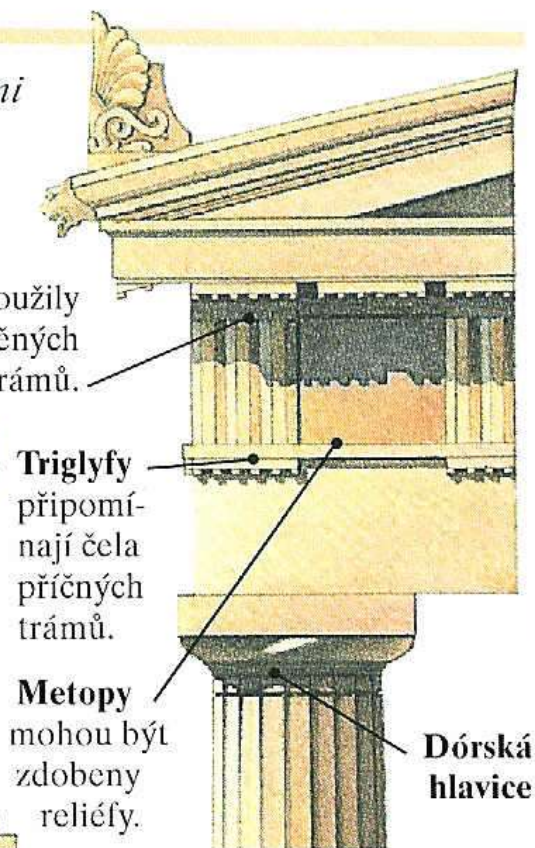
Řecká chrámová architektura se dělí do tří řádů, jež se vyvíjely chronologicky. Nejsnadněji je rozeznáte podle hlavic sloupů.

Dórské chrámy byly obklopeny mohutnými sloupy s jednoduchými hlavicemi, ale bez patek. Tento nejstarší sloh kamenných staveb připomíná původní dřevěné prototypy.

Trojúhelníkový fronton
vyplněný reliéfy

Kapky (guttae) sloužily k upevnění dřevěných střešních trámů.

Triglyfy připomínají čela příčných trámů.

Metopy mohou být zdobeny reliéfy.

Dórská hlavice

Jónské chrámy mají narozdíl od dórských obvykle větší počet sloupů, navíc odlišného tvaru. Hlavici kráší dvojice volut (jakýchsi spirál).

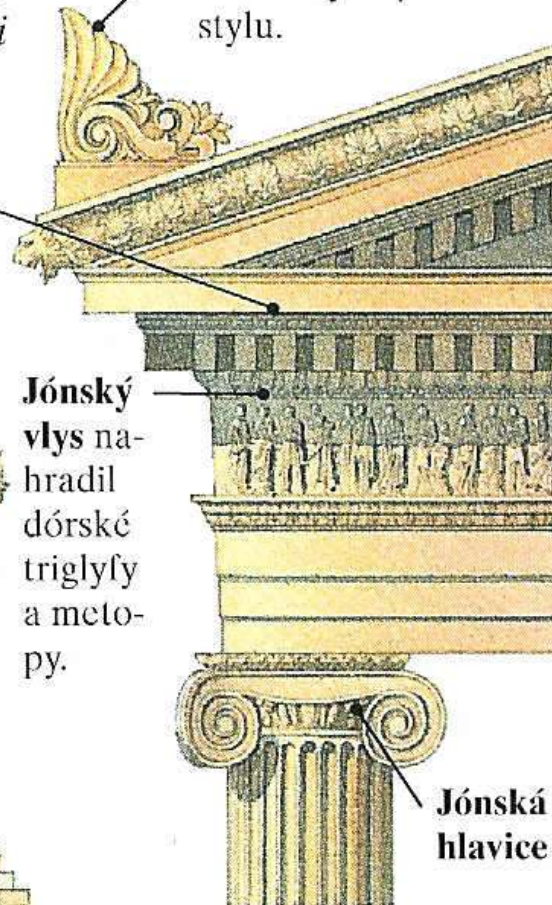
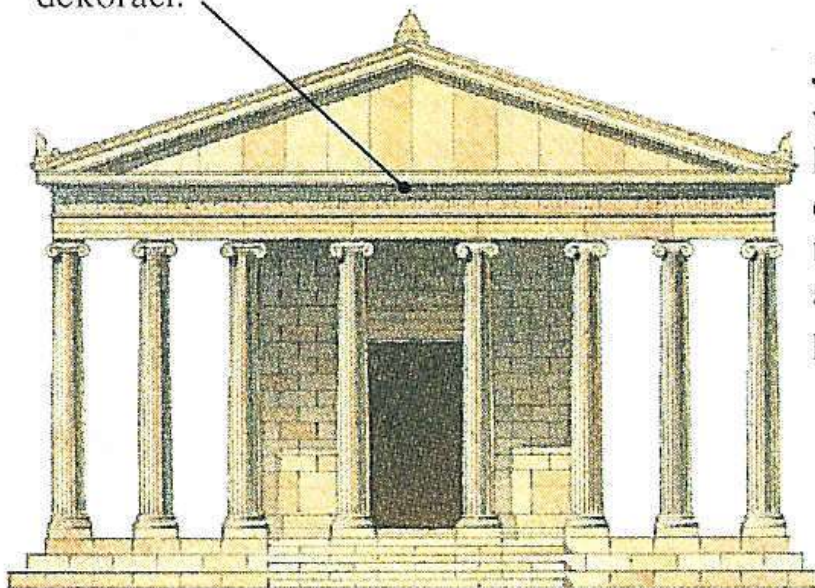
Vlys je nepřetržitý pás se sochařskou dekorací.

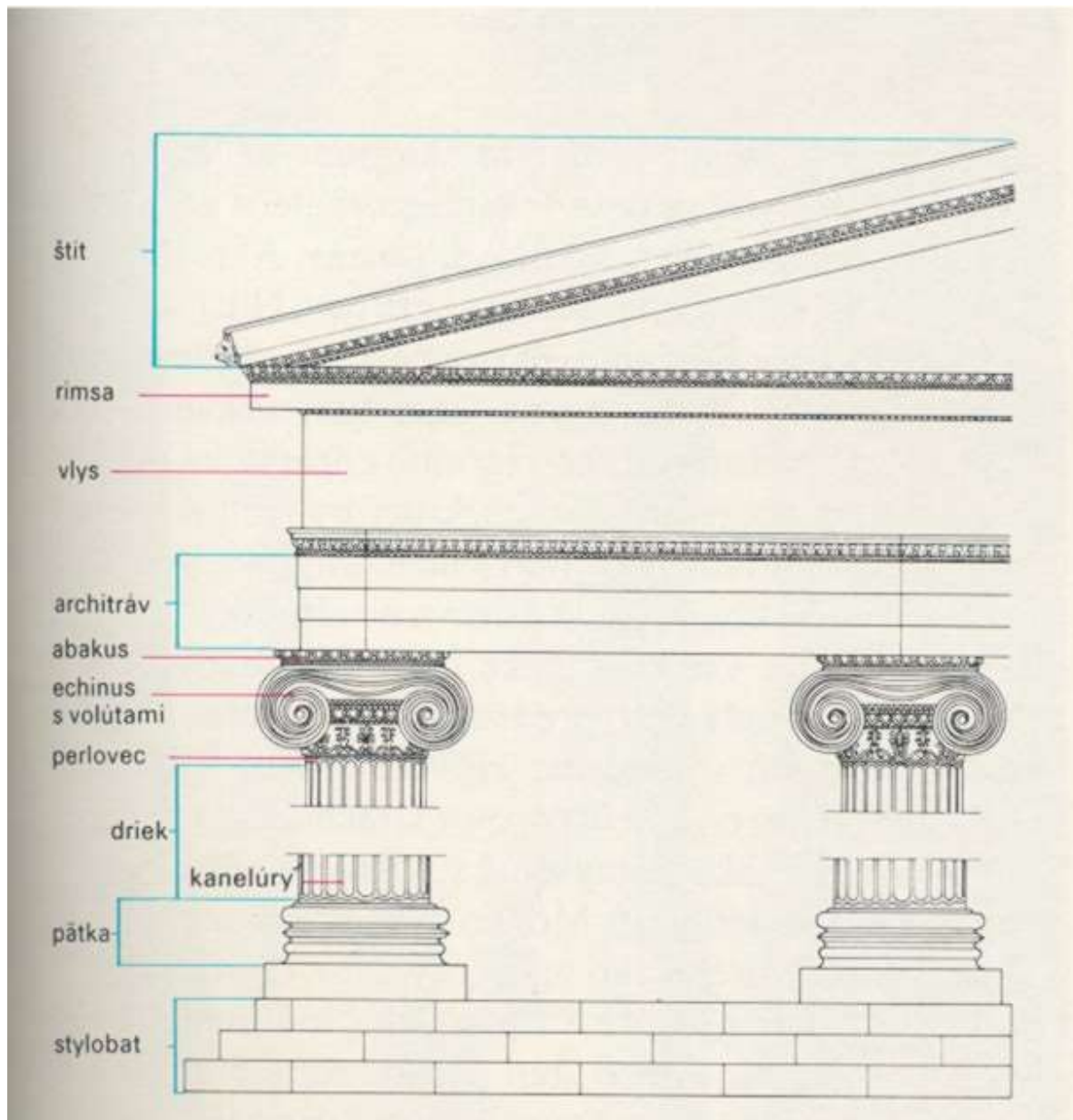
Římsa chrání spodní část stavby před deštěm.

Akrotéria v nárožích mohla být v perském stylu.

Jónský vlys nahradil dórské triglyfy a metopy.

Jónská hlavice

002d * řecký chrám – iónský slouh

pravoúhlého půdorysu
s portikem vepředu.

Karyatidy,
plastiky žen-
ských postav,
byly použity
místo sloupů
v akropol-
ském Erech-
theiu. V athén-
ské agoře (viz
str. 90–91) se
uplatnili trito-
ni (napůl ryby,
napůl lidé).

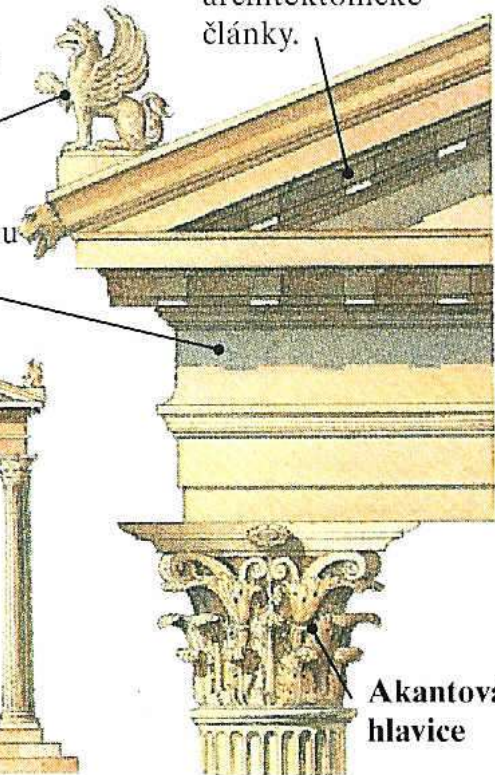
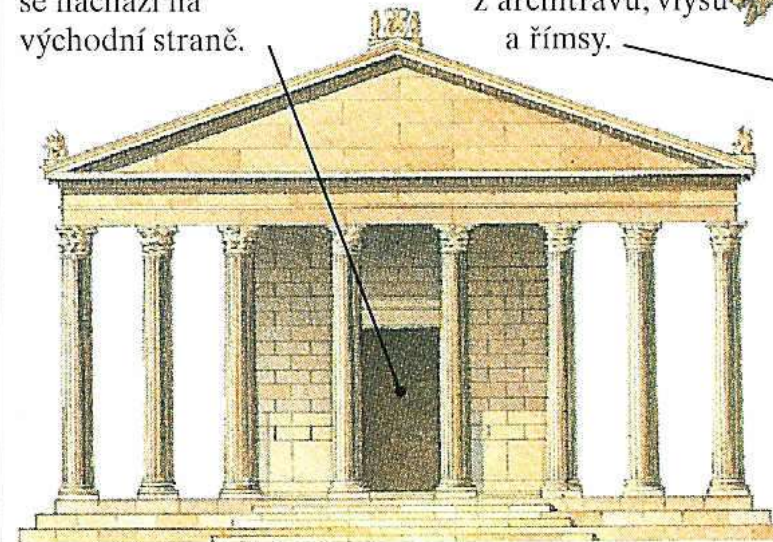
Korintské chrámy se v Řecku stavěly za doby Římanů, a pouze v Athénách. Charakteristickým prvkem jsou sloupy se štíhlými dříky a umně zhotovené hlavice zdobené akanty.

Vchod do celly
se nachází na
východní straně.

Akrotérion v podobě gryfa

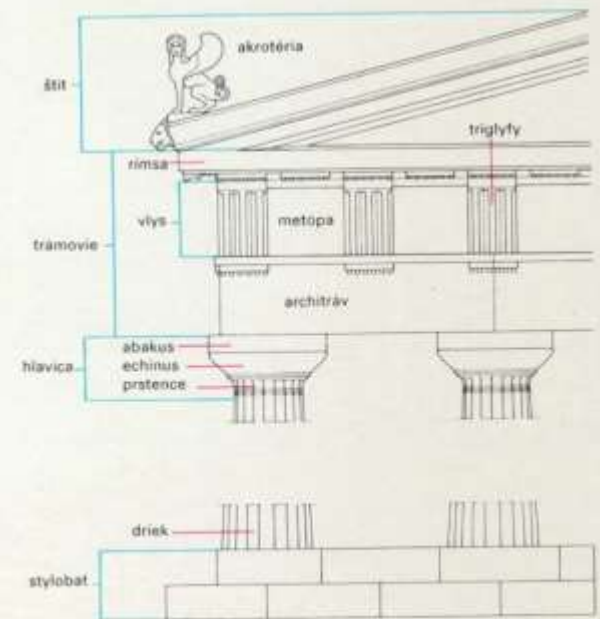
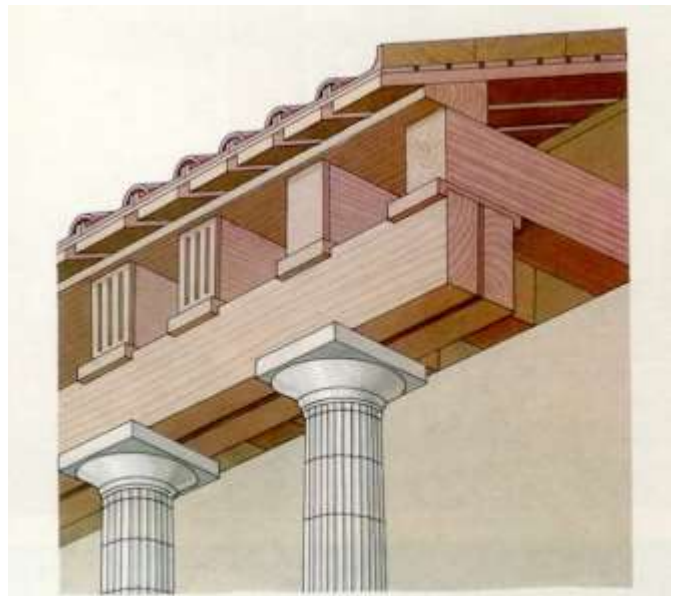
Kladí se skládá
z architrávu, vlysu
a římsy.

Fronton kráší
rozmanité
architektonické
články.

003 * *nahoře* – Apolónův chrám v Korintu (6.stol.př.n.l.) – dórský sluh
dole – Poseidonův chrám na mysu Súnion (444-440 př.n.l.) – peripteros
(chrám obklopený sloupořadím ze všech stran – íónské vlivy)

004 * nejstarší řecké chrámy měli z kamene pouze podnož, zbytek byl ze dřeva. Dórský řád pouze reprodukuje v kameni původně dřevěnou konstrukci

005 * *nahoře* – Bazilika v
Paestu (6.stol.př.n.l.) – dórský
sloh
dole – Poseidonův chrám v
Paestu zasvěcený Héře (460-450
př.n.l.) – dórský sloh

006 * Propylaje (monumentální vstup)
athénské Akropole – iónský sloh, štíhlé
kanelované sloupy, patka, hlavice vyběhají
do dvou volut a vlys má bohatou sochařskou
výzdobu

Akropolis

Ακρόπολις

V polovině 5. století př. Kr. se podařilo přesvědčit Athéňany, aby byl zahájen velkolepý projekt výstavby města, které mělo reprezentovat politické a kulturní úspěchy Řecka. Na Akropoli tak vyrostly tři navzájem značně odlišné chrámy a monumentální brána. Dionýsovo divadlo na jižním svahu bylo zbudováno ve 4. století a Divadlo Heróda Attica až ve 2. století po Kristu.

★ Předstín s karyatidami

Tyto sochy žen byly použity namísto sloupů v jižním portyku Erechtheia. Originály, z nichž čtyři vystavuje Muzeum Akropole, byly nahrazeny kopiemi.

Olivovník dnes roste na místě, kde Athéna poprvé zasadila svůj strom ve spuru s Posejdónem.

Propylaje vznikly v letech 437–432 př. Kr. jako nový monumentální vchod do Akropole (viz str. 96).

★ Chrást Athény Nike

Tento chrám Athény Nike se vypíná na západní straně Propylaj. Byl postaven v letech 427–424 př. Kr. (viz str. 96).

Beuléova brána byla prvním vchodem do Akropole (viz str. 96).

Cesta do Akropole má pokleslý

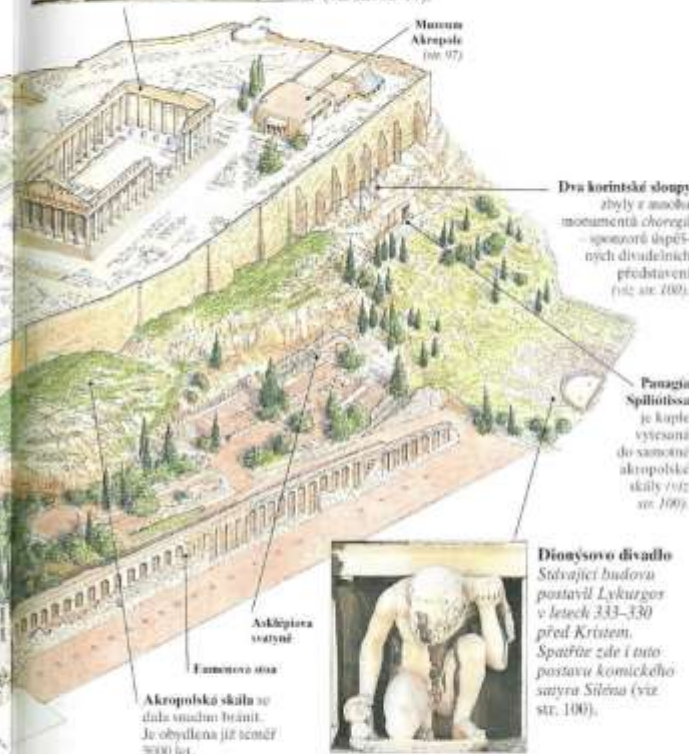
Divadlo Heróda Attica

Toto velkolepé divadlo, zvané též Odéon Heróda Attica, bylo původně vybudováno v roce 161 po Kristu. Roku 1953 prošlo restaurací a nyní se tu konají koncerty pod hvězdným nebem (viz str. 100).

★ Parthenón

Z tohoto slavného chrámu bohyně Athény se dochovalo jen několik soch, včetně této na východním frontonu (viz str. 98–99).

Muzeum Akropole (str. 97)

Dva korintské sloupy zbyly z mnoha momentů chorejí – sponzorů úspěšných divadelních představení (viz str. 100).

Panagia Spiliótissa je kaple vytesaná do samotné akropoliske skály (viz str. 100).

Asklepieia svatyně

Famenova stoa

Akropoliske skála se dala snadno hrábit. Je obydlena již téměř 3000 let.

Dionýsovo divadlo

Sdvající budova postavil Lykurgos v letech 333–330 před Kristem. Spatřte zde i tuto postavu komického satyra Siléna (viz str. 100).

008 * PARTENÓN (447-432 př.n.l.)

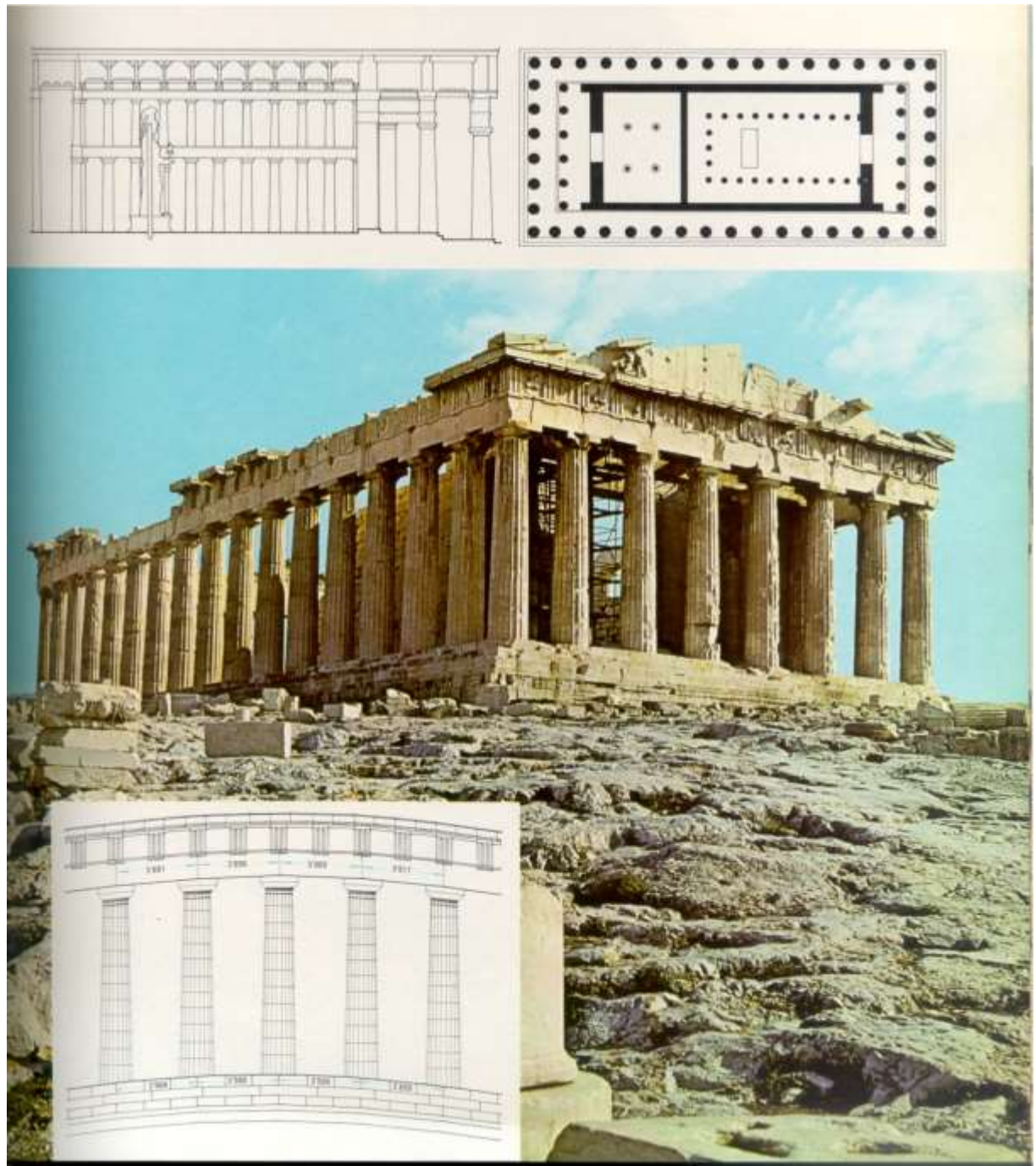
Architekti Iktinos a
Kallikrates

Pentelický mramor.
Nejvýznamnější řecký
chrám.

Nejdokonalejší
klasická architektura.

Umístění sochy Athény
Partenos.

Schéma zakřivení –
korekce optické
deformace stavby

Parthenón

O Παρθενών

TENTO CHORÁM se začal budovat v roce 447 před Kristem. Jednu z nejslavnějších staveb na světě navrhli architekti Kallikratés a Iktinos zejména jako schránku pro 12 m vysokou sochu Athény Parthenos (puenských Athény), kterou vytvořil Fidiás. Práce na chrámu trvaly devět let a této bohyni byl zasvěcen v roce 438 před Kristem. V průběhu staletí sloužil jako kostel, mešita a prachárna a utrpěl vážné škody. Byl ztvárněn jako výraz slávy starověkých Athén a dodnes zůstává jakýmsi symbolem hlavního města.

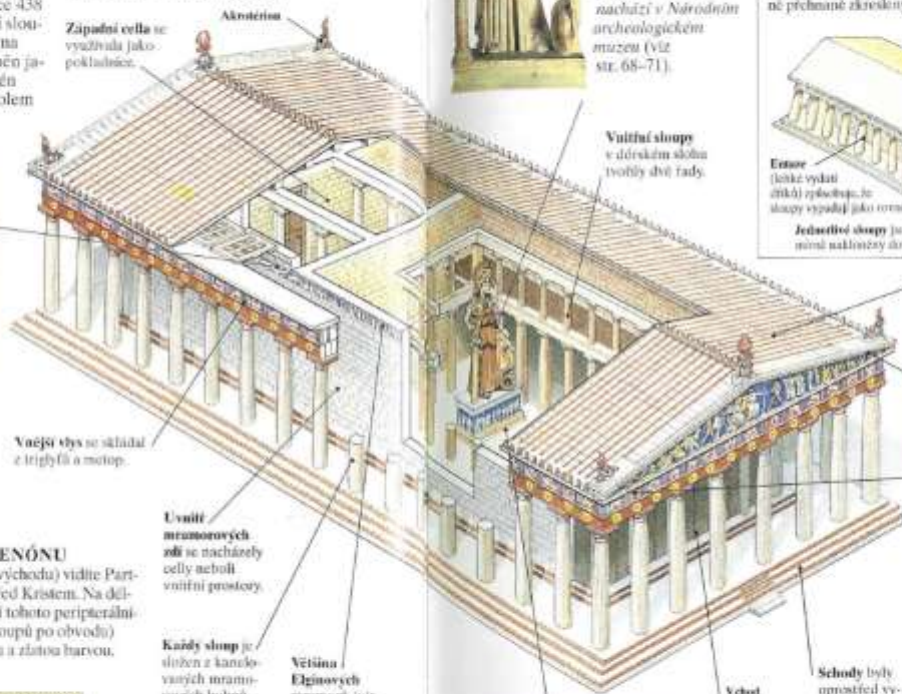
Parthenónský vlys
Tento vlys, dílo Fidístevo, lemuje vnitřní stěny Parthenonu. Metopy (jednotlivé desky vlysu) zobrazovaly scény a velkolepé Pamathénajské slavnosti na počest Athény.

REKONSTRUKCE PARTHENÓNU

Na této rekonstrukci (pohled z jihovýchodu) vidíte Parthenón tak, jak vypadal v 5. století před Kristem. Na délku měřil 70 m a na šířku 30 m. Kláďi tohoto peripterálního chrámu (s jednoduchou řadou sloupů po obvodu) bylo pomalováno modrou, červenou a zlatou barvou.

Pohled na současný Parthenón ze západu

Západní cella se využívala jako pokladnice.

Akrotérión

Vnitřní sloup v dórickém slohu tvoří dvě řady.

Vnější vlys se skládal z triglyfů a metop.

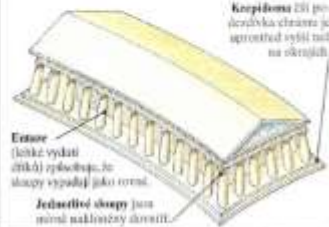
Vnitřní mramorových zdí se nacházely celly neboli vnitřní prostory.

Každý sloup je složen z kanelovaných mramorových bubnů. Kanelury byly vytvořeny až po sestavení sloupů.

Většina Eginových mramorů (viz str. 97) náležela k tomuto vnitřnímu vlysu.

ILUZE DOKONALOSTI

Jednotlivé části Parthenonu byly ztvárněny v poměru 9:8, a díky tomu se chrám jeví jako dokonalá souměrnost. Sochaři využili také optických klamů, aby vyváží účinky perspektivy. Spodní okraje (zvláště přehnaně zakřivený) obsahují použité techniky.

Kazetová střešní konstrukce je upravená vzhledem na skloněch.

Entaze (tj. vzdušná páska) spojující sloupky vypadají jako ornament.

Jednotlivé sloupky jsou mírně nakloněny dovnitř.

Střešní konstrukce byla zhotovena z mramorových tašek spojujících se na dřevěných nosičích.

Severovýchodní roh

Na tomto rohu jsou patrné zbytky frontonových soch, které se střídají s vyhlazenými reliéfy metop.

Athéna z Naxoské

Ústředním bodem Parthenonu byla obří socha Athény, provedená chryzelefaníkovou technikou (ze slonovině a zlatého plechu). Tato zmenšená mramorová finská replika – originál se nedochoval – se nachází v Národním archeologickém muzeu (viz str. 68–71).

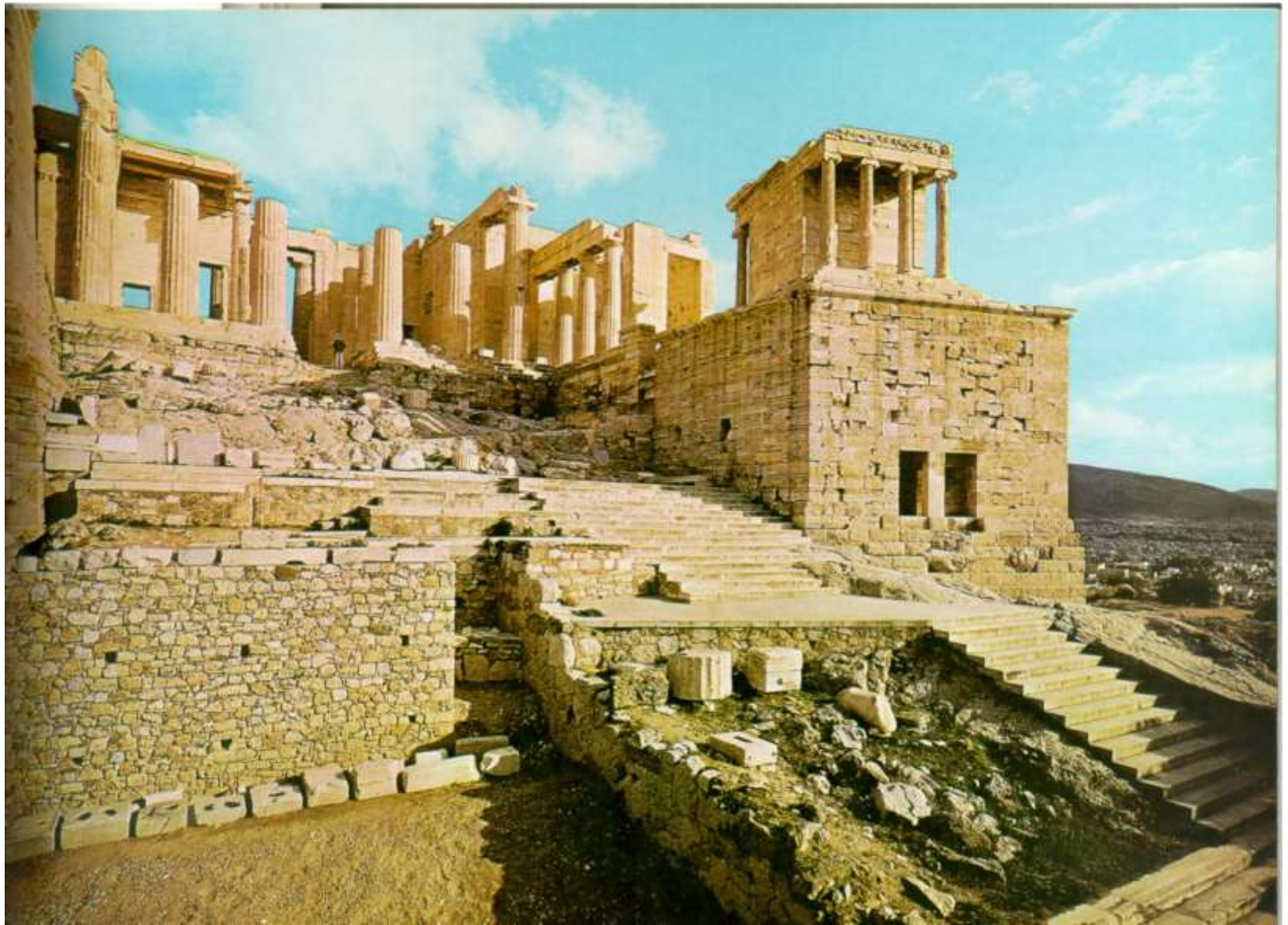
Schody byly oproti směrem nahoru, aby při pozorování z dálky vypadaly rovně.

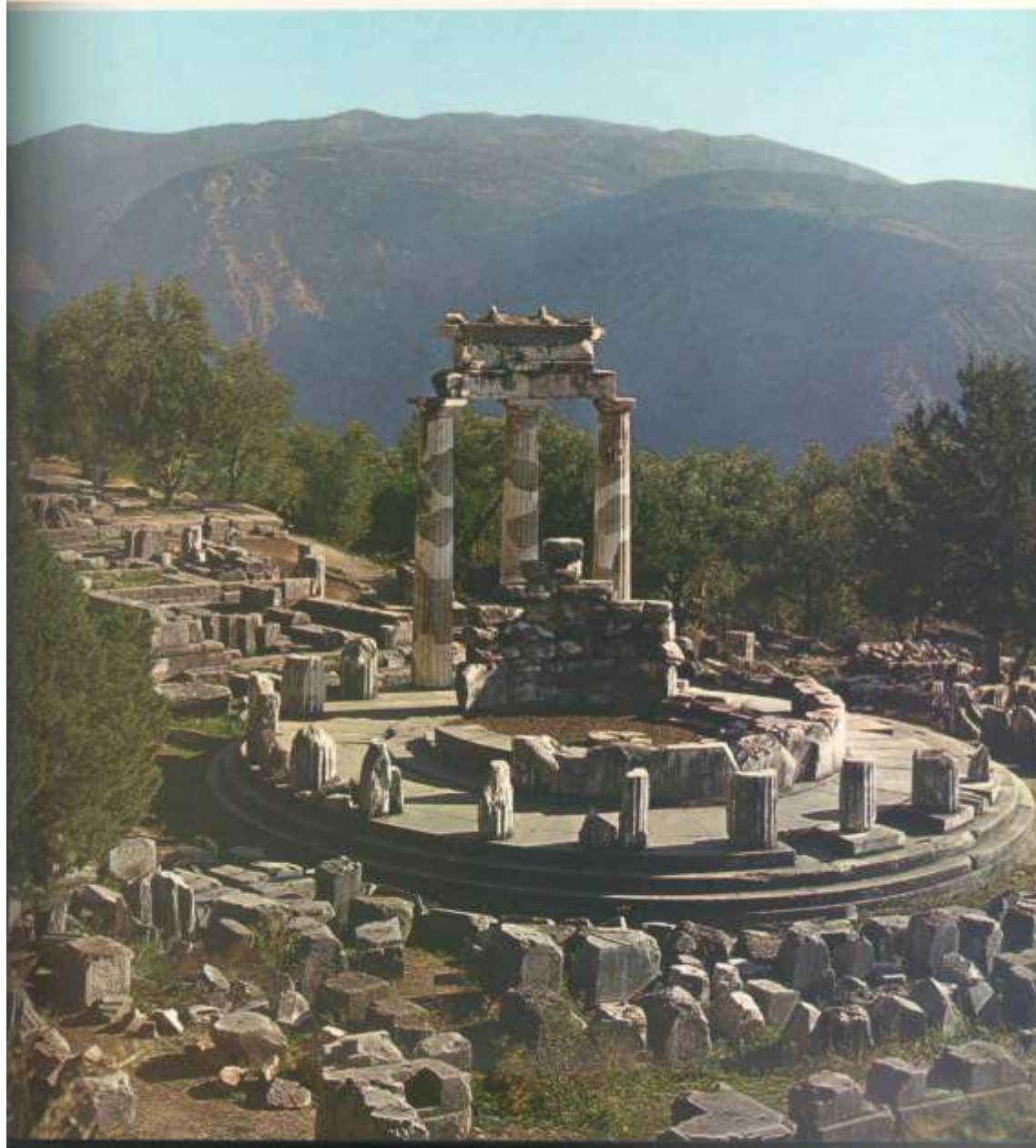
Pohled na východní cello

Cello byla vnitřním prostorem chrámu. Parthenón měl celly dvě – východní a západní. Ve východní cello stála obrovská kulturní socha Athény a obětní věnované této bohyni. Západní cello tvořila zadní místnost vyhrazená kněžkám.

009 * PROPYLAJE (437-432 př.n.l.) - Mnesikles

010 * Tolos Athény Pronaie v Delfách (4.stol.př.n.l.) – v Řecku ne častý typ